

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Kateřina Kovářová

Rozpoznání (popř. odhalení) domácího násilí a zneužívání dětí
v rámci školského systému

Informovanost škol v problematice domácího násilí a zneužívání dětí ve
vybraném obvodu Prahy

Assesing domestic child abuse in the Educational System
Awareness of domestic child abuse in the selected district of Prague

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Kazimír Večerka, CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 5. 2011

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Kazimíru Večerkovi, CSc. za vedení mé diplomové práce, pracovníkům odboru školství Městské části Prahy 6, ředitelům a učitelům základních škol na Praze 6 a také PhDr. Michaelu Popelovi, který se ujal úkolu tuto práci oponentovat.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce bylo nastínit problematiku domácího násilí a zneužívání dětí v souvislosti s jeho rozpoznáním a odhalením. Teoretická část práce je zaměřena na pojem domácího násilí ve vztahu k dětem a z něho vyplývajících možných následků. Téma domácího násilí a zneužívání dětí je zde zasazeno do kontextu školského systému. Výzkum v praktické části byl zaměřen na učitele základních škol ve vybraném obvodu městské části Prahy. Hlavními otázkami, na které výzkum reaguje, je zjištění míry informovanosti učitelů a aktivity v získávání znalostí v dané problematice ve vztahu k řešení konkrétních případů domácího násilí a zneužívání dětí. Z výsledků výzkumu vyplývá nízká míra informovanosti v dané problematice a tím pádem možnost další osvěty a vzdělávání v tomto směru.

Klíčová slova: domácí násilí a zneužívání dětí, vliv násilí na děti, informovanost učitelů, prevence, osvěta

ABSTRACT

The aim of the thesis was outlining the issue of domestic child abuse in the context of its detection and exposure. The theoretical part of the thesis is focused on the concept of domestic child abuse and its assessing. The issue of domestic child abuse was focused on The Educational system. Research in the practical part was aimed at teachers of primary schools in the selected district of Prague. The main issues on which research responds is to measure the activity of teachers and the knowledge of the issues in relation to addressing specific cases of domestic child abuse. The research results show a low level of awareness in the subject and thus the possibility of further education and training in this direction.

Keywords: domestic child abuse, the impact of violence on children, awareness of teachers, prevention, awareness raising

„Hudba se poslouchá líp než dětský pláč, že? Ztlumte hudbu a naslouchejte dětem, které trpí. Týrání a zneužívání dětí je zločin a jeho oznámení Vaše občanská a zákonná povinnost.“ (Nadace Naše dítě)

OBSAH

ÚVOD	8
1 DOMÁCÍ NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	10
1.1 Domácí násilí	10
1.1.1 Specifika, znaky a formy domácího násilí.....	11
1.1.2 Domácí násilí a děti.....	13
1.2 Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě (syndrom CAN)	15
1.2.1 Tělesné týrání.....	16
1.2.2 Psychické týrání.....	17
1.2.3 Sexuální zneužívání.....	18
1.2.4 Zanedbávání.....	19
1.3 Projevy násilí a dopad násilí na děti	20
2 CO MŮŽE UDĚLAT ŠKOLA V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	25
2.1 Zdroje rozpoznání – čeho si může učitel všimnout	25
2.2 Postup při podezření nebo odhalení domácího násilí a zneužívání děti	29
3 OCHRANA DĚTÍ Z POHLEDU PRÁVA	34
3.1 Sociálně-právní ochrana dětí	34
3.2 Právní zakotvení dětských práv	36
3.3 Legislativa týkající se domácího násilí a zneužívání dětí	37

4 PREVENCE A OSVĚTA PROBLÉMU DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ.....	39
4.1 Primární a sekundární prevence – osvěta a vzdělávání.....	39
4.2 Preventivní a osvětové aktivity v rámci školy.....	41
4.3 Vzdělávání, osvětová a publikační činnost vybraných nestátních neziskových organizací se zaměřením na pedagogické pracovníky.....	43
4.3.1 Vzdělávací a osvětová činnost.....	43
4.3.2 Zdroje informací, které organizace poskytují.....	45
5 VÝZKUM.....	48
5.1 Cíl výzkumu.....	48
5.2 Výzkumné otázky.....	49
5.3 Metodologie.....	49
5.4 Výsledky výzkumných otázek a interpretace dat.....	51
ZÁVĚR.....	76

Seznam použité a citované literatury

Seznam příloh

Příloha č. 1 Vybrané nestátní neziskové organizace zabývající se domácím násilím, zneužíváním dětí a ochranou dětských práv v České republice

Příloha č. 2 Dotazník

ÚVOD

Ve své diplomové práci se budu zabývat problematikou domácího násilí ve vztahu k dětem z pohledu detekce a prevence tohoto jevu ve školách. Dle mého názoru není toto téma v dnešní době stále diskutováno v takovém rozsahu, jaký by si zasloužilo. Podle statistických výzkumů se vyskytuje domácí násilí v rodinách ve značné míře a ve většině případů jsou děti jeho svědky i oběťmi. Proto je důležité tento problém řešit a nezavírat před ním oči. Podle zprávy Dětského fondu OSN (UNICEF) patří Česká republika dokonce k zemím, ve kterých se vyskytuje největší počet týraných a utýraných dětí.¹

Tématu domácího násilí a zneužívání dětí se nebudu věnovat pouze v obecné rovině. Svou práci zaměřím na jeho rozpoznání a případné odhalení v rámci školského systému. Domácí násilí a zneužívání dětí zůstává z velké části utajeno. Okolí rodiny, kde k násilí dochází, bývá často netečné nebo i záměrně nevšímavé. Domácí násilí však nemá šanci skončit bez pomoci zvenku. Jedním z míst, kde si lze podle varovných projevů v chování dítěte povšimnout, že něco není v jeho rodině v pořádku a že je třeba zakročit, bývá škola.

Občanské sdružení Rosa provedlo ohledně domácího násilí v roce 2008 průzkum mezi pražskými učiteli. Podle průzkumu více než čtvrtina (26,5 procent) pedagogů už sice měla podezření na domácí násilí v rodině žáka, ale nevěděli, jak do situace vstoupit. Třicet pět procent pedagogů už násilí v rodině žáka řešilo a z toho více než polovina už informovala o situaci v rodině oddělení sociálně právní ochrany dětí či Policii ČR. Další čtrnáct procent pedagogů je přesvědčeno, že se o násilí v rodině žáka nemůže dozvědět anebo nemůže do situace vstupovat.² Z těchto výsledků vyplývá, že pro odhalení a správné řešení situace v případě domácího násilí je osvěta a informovanost učitelů velmi důležitá.

Na základě těchto výsledků svou práci zaměřím na informovanost o problematice domácího násilí, zneužívání dětí a ochraně dětských práv u pedagogických pracovníků základních škol. Předmětem mého zájmu bude zjištění

¹ SEDLÁK, J. Aktivity při řešení domácího násilí. *Pedagogická orientace*, 2004, č. 1, s. 22-29. ISSN 1211-4669.

² Občanské sdružení Rosa. *Výroční zpráva za rok 2008* [online]. [cit. 2011-03-20]. Dostupné z <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Vyrocka_ROSA_za_2008.pdf>.

informovanosti o organizacích, které se zabývají uvedeným tématem, a jejich produktech. Zda se učitelé o tuto problematiku zajímají, jestli sami aktivně vyhledávají informace a zároveň jak hodnotí kvalitu jejich zdrojů, zda navštěvují vzdělávací akce apod. Dalším záměrem bude zjistit, jak učitelé hodnotí aktivitu školy v oblasti prevence a odhalování domácího násilí a zneužívání dětí a jestli již sami konkrétní případ domácího násilí a týrání dětí řešili.

Data budu získávat pomocí dotazníků, které budou elektronicky rozeslány do základních škol městské části Prahy 6, kde bude výzkum proveden. Dotazník bude distribuován třídním učitelům prvního a druhého stupně základních škol prostřednictvím ředitelů.

Na základě výsledků výzkumu bude ředitelům škol poskytnuta zpětná vazba. Věřím, že má práce bude mít smysl a bude přínosem, pokud, v případě zjištění nedostatečnosti, pomůže „nastartovat“ proces zlepšení celkové koncepce prevence škol a přispěje k většímu zájmu učitelů o problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv.

1 DOMÁCÍ NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

Domácí násilí představuje široce rozšířený a zároveň nejméně kontrolovaný druh násilí páchaného mezi osobami, které by k sobě měly mít nejbližší. Domácí násilí bylo donedávna považováno spíše za okrajový problém naší společnosti. Podle Ministerstva vnitra České republiky nejen výzkumy, ale také samotná praxe ukázala, že se domácí násilí vyskytuje v mnohem více rodinách, než se předpokládalo.³

Podle Duškové⁴ má dítě, které vyrůstá v patologických vztazích, jen minimální šanci na zdravý vývoj a zároveň je svými rodiči nenávratně okradeno o krásu a bezstarostnost dětství.

Z tohoto důvodu se domnívám, že si toto téma zaslouží nemalou pozornost, protože u dětí, které jsou doma přímo či nepřímo vystaveny násilí, může dojít k zásadnímu ohrožení jejich budoucího života.

1.1 Domácí násilí

Definicí domácího násilí existuje celá řada a v literatuře není tento pojem jednotně vymezen.

Společnými pojmy v jednotlivých výkladech bývají moc, kontrola a intimita. Podle Oujezské⁵ jedna z nejrozšířenějších definic říká, že „*domácí násilí je situace uplatňování moci prostřednictvím násilného chování, kterého se dopouští dospělá nebo adolescentní osoby vůči svým intimním partnerům*“.

K násilí ve společné domácnosti může docházet mezi všemi jejími členy.⁶ Důležitým indikátorem je mocenský vztah mezi násilníkem a obětí, a také intimita prostředí, ve kterém k násilí dochází.

³ Ministerstvo vnitra. *Bezpečnost a prevence* [online]. c2005 [cit. 2011-04-29]. Dostupné z <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/mvcr/604/28964.html>.

⁴ DUŠKOVÁ, Z. Dítě a domácí násilí. In *Sborník textů k problematice domácího násilí* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2010. Kapitola 3, s. 54-59 [cit. 2011-04-25]. Dostupné z <http://www.csspraha.cz/users_data/file/sbornik_textu_k_problematice_domaciho_nasili.pdf>.

⁵ OUJEZSKÁ, E. Domácí násilí v rodině. *Moderní vyučování*, 2006, roč. 12, č. 6, s. 13-14. ISSN 1211-6858.

⁶ Domácí násilí může mít podobu mezigeneračního (násilí na dětech nebo na seniorech) nebo partnerského násilí.

Domácí násilí se objevuje mezi lidmi nezávisle na úrovni sociálního postavení, vzdělání, ekonomické situaci, rase nebo příslušnosti k etnickým skupinám.⁷

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí uvádí, že vznik domácího násilí mezi blízkými osobami mohou doprovázet určité rizikové faktory. Mezi tyto faktory patří vynucená sociální izolace, finanční závislost na partnerovi, péče o děti v rámci mateřské a rodičovské dovolené, zdravotní postižení a omezení, vyšší věk a bezmocnost seniorů, přechod z aktivní zaměstnanosti do starobního či jiného důchodu, nevládnuté rodičovství a výchova dětí a závislosti násilné osoby.⁸

1.1.1 Specifika, znaky a formy domácího násilí

Domácí násilí má svá specifika. Oběť i pachatel jsou blízké osoby a v domácím násilí hraje roli nejen citová blízkost, ale i ekonomická závislost. Domácí násilí se odehrává v soukromí a tichými svědky ve většině případů bývají pouze děti. Pachatel násilí má obvykle „dvojí tvář“, kdy je násilný pouze ke své oběti a navenek může být milý a pozorný. Domácí násilí může začít zcela nenápadnými projevy (psychické znevažování, ponižování) a postupně nabývat na intenzitě jak v četnosti, tak v závažnosti útoků. Posledním specifikem je, že k domácímu násilí dochází v cyklech, kdy se střídá období vzrůstání napětí a násilí s obdobím omluv a usmířování, období relativního klidu a opětovného narůstání tenze a opětovného násilí.⁹

Při identifikaci domácího násilí je nutné, aby nebylo zaměňováno s partnerskou hádkou či „manželskou rozepří“. V případě hádky proti sobě totiž stojí rovnoprávné osoby, které jsou v podobném postavení a vyměňují si názory. V případě domácího násilí ale proti sobě stojí na jedné straně pachatel, který používá moc a kontrolu a na druhé straně oběť, která má strach, protože se bojí trestu a napadení.¹⁰

⁷ ROSA občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám – obětem domácího násilí. *Co je domácí násilí* [online]. [cit. 2011-04-29]. Dostupné z <<http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/co-je-domaci-nasili/>>.

⁸ Bílý kruh bezpečí, o. s. *Domácí násilí* [online]. c2007 [cit. 2011-03-19]. Dostupné z <<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/domaci-nasili/r69>>.

⁹ HRONOVÁ, M. Co je domácí násilí. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 2, s. 6-7.

¹⁰ Tamtéž s. 7

Expertní skupina Aliance proti domácímu násilí popisuje čtyři klíčové znaky domácího násilí. Aby byl skutek domácím násilím, musí být všechny tyto znaky naplněny:¹¹

- **Opakování a dlouhodobost** – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru ještě nelze určit, zda jde o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
- **Eskalace** – od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožující zdraví a život.
- Jasně a nezpochybnitelné **rozdělení rolí** osoby ohrožené a osoby násilné – domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.
- **Neveřejnost** – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou od společenské kontroly.

U domácího násilí můžeme rozlišit jeho různé formy. V literatuře se rozdělení těchto forem u jednotlivých autorů nepatrně liší. Jedno z nejčastějších rozdělení předkládá i Ujezská, která dělí formy domácího násilí na:¹²

- násilí fyzické (fackování, bití, škrcení, kopání, dušení, pálení, vláčení za vlasy),
- násilí psychické (zastrašování, urážení, ponižování, vyhrožování, nesmyslné příkazy, kontroly, sledování, psychohry),
- násilí sexuální (sexuální napadání, znásilnění)
- násilí ekonomické (zákaz práce, přidělování peněz, jejich odebrání a naprostá kontrola),
- násilí sociální (kontrola styků partnera, využívání dětí jako nátlaku, sociální zesměšňování).

Ve většině případů dochází u domácího násilí ke kombinaci více výše uvedených forem.

¹¹ Bílý kruh bezpečí, o. s. *DONA linka* [online]. c2007 [cit. 2011-03-19]. Dostupné z <http://www.donalinka.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=355#>.

¹² OUJEZSKÁ, E. Domáci násilí v rodině. *Moderní vyučování*, 2006, roč. 12, č. 6, s. 13-14. ISSN 1211-6858.

Pro názornost uvádím výsledky ze sociologické sondy klientek občanského sdružení Rosa za rok 2010. Z klientek, obětí domácího násilí, uvedlo sto procent zkušenost s psychickým násilím, sedmdesát pět procent zkušenost s fyzickým násilím, šedesát šest procent s násilím ekonomickým a čtyřicet tři procent klientek uvedlo zkušenost se sexuálním násilím.¹³

1.1.2 Domácí násilí a děti

Dítě, které se stane svědkem domácího násilí, rozhodně není jen nezaopatřným pozorovatelem, kterého se násilí mezi rodiči netýká. Domácí násilí prakticky naprosto zásadně ovlivňuje fungování celého rodinného systému.

Ředitelka Psychosociálního centra Acorus Z. Bednářová uvádí, že domácí násilí děti viktimizuje, a to dvojnásobem:¹⁴

1) přímá viktimizace

- násilná osoba útočí nejen na osobu ohroženou, ale i na dítě
- dítě brání ohroženou osobu a je při tom úmyslně zraněno násilníkem
- dítě má ohrožená osoba v náručí a ono je neúmyslně zraněno při jejím napadení, i když původně výpad nebyl namířen proti němu
- dítě je zraněno padajícími či letícími předměty

2) nepřímá viktimizace

- dítě není vlastním terčem násilí, ale jeho svědkem
- Světová zdravotnická organizace (WHO) charakterizovala tuto situaci jako psychické týrání dětí již v roce 2003¹⁵

¹³ HRONOVÁ, M., VAVROŇOVÁ, M. Vliv domácího násilí na zdraví žen – obětí násilí a jejich dětí, které jsou svědky násilí v rodině: Sociologická sonda klientek o. s. ROSA a jejich dětí za rok 2010 [online]. Praha: Rosa, 2011 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z < http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Statistika_za_2010_Studie_Zdravotni_dopady_nasili__ROSA_.pdf>.

¹⁴ BEDNÁŘOVÁ, Z. Informace pro policisty a jiné odborníky, kteří se dostávají do styku s dětmi zažívajícími domácí násilí v rodině. In *Sborník textů k problematice domácího násilí* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2010. Kapitola 4, s. 60-63 [cit. 2011-04-26]. Dostupné z < http://www.csspraha.cz/users_data/file/sbornik_textu_k_problematice_domaciho_nasili.pdf >.

¹⁵ Děti, svědci domácího násilí, trpí obdobnými psychickými potížemi jako děti se syndromem CAN.

Ke svědectví dětí u domácího násilí se vyjádřilo i Ministerstvo zdravotnictví České republiky, které ve svém Věstníku uvádí, že domácí násilí má ve vztahu k dětem tři formy, a to syndrom CAN, děti v roli svědků násilí mezi partnery/rodiči a agresivní chování dětí vůči členům rodiny. Ve vztahu k násilí mezi partnery/rodiči jsou děti v roli svědků považovány za týrané, zneužívané a zanedbávané.¹⁶

Podle sociologické sondy klientek občanského sdružení Rosa¹⁷ a jejich dětí za rok 2010 bylo **devadesát pět procent¹⁸ dětí prokazatelně svědky domácího násilí¹⁹**, které bylo namířeno na jejich matky. Děti se stávají svědky nejen psychického násilí (zesměšňování, shazování, ponižování, vulgárních nadávek, výhrůžek), ale i fyzických útoků na své matky (fackování, kopání, bití, topení, znásilnění, škrcení). Z dětí klientek občanského sdružení Rosa se v roce 2010 stalo **přímou obětí psychického týrání sedmdesát čtyři procent** a fyzicky bylo napadeno **třicet procent** z nich. Z hlediska věkového složení dětských obětí byl v roce 2010 největší počet chlapců i dívek, kteří se stali svědky domácího násilí, oběťmi psychického násilí a fyzického násilí, ve věkové skupině 5-9 let.

U dětí, které žijí v rodině ohrožené domácím násilím, hrozí vyšší riziko traumatu, zanedbání základních potřeb, přímého násilí a odcizení jednoho nebo obou rodičů.

Vaníčková²⁰ uvádí, že u dětí v roli svědků domácího násilí se setkáváme s behaviorálními příznaky stresu, mezi které patří nerozhodnost, zvýšená nemocnost, sklon ke zvýšené úrazovosti, snížený školní výkon, vyhýbání se zodpovědnosti, podvádění, stoupající spotřeba cigaret, alkoholu, drog a léků a závislé chování na některém z rodičů nebo jeho chování.

¹⁶ Ministerstvo zdravotnictví České republiky. *Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky* [online]. Roč. 2008, vydáno 30. 5. 2008, částka 3, s. 39 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z <http://www.mzcr.cz/dokumenty/vestnik_2035_1034_3.html>.

¹⁷ HRONOVÁ, M., VAVROŇOVÁ, M. *Vliv domácího násilí na zdraví žen – obětí násilí a jejich dětí, které jsou svědky násilí v rodině: Sociologická sonda klientek o. s. ROSA a jejich dětí za rok 2010* [online]. Praha: Rosa, 2011 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Statistika_za_2010_Studie_Zdravotni_dopady_nasili__ROSA_.pdf>.

¹⁸ Podobný údaj potvrzují i souhrnné statistiky občanského sdružení ROSA od roku 2006.

¹⁹ Ve vztazích klientek občanského sdružení Rosa v roce 2010 žilo 307 dětí.

²⁰ VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády v rámci vládní kampaně Stop násilí na dětech, 2009. 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8. Kapitola 1, Domácí násilí zahrnující děti, s. 8-20.

Velmi rizikové mohou být pro děti situace, které se týkají rozvodu nebo rozchodu, při kterých může být dítě ohroženo popouzením či manipulací.

Na závěr této podkapitoly uvádím pro názornost výpověď jedenáctileté dívky, která se stala svědkem domácího násilí:

„Viděla jsem vícekrát, jak táta mámu bil, fackoval, kopal do ní, zdemoloval celý byt i můj pokojíček. Prosila jsem ho mockrát, ať mámu nechá, ať to nedělá. Viděla jsem to: jak táta srazil mámu do vany a škrtil ji, topil, křičel, že už to bude mít brzy za sebou. Měla jsem strach, chtěla jsem to zastavit, kousala jsem ho do nohy, škrábala, ať už toho nechá. Nakonec jsme musely s mamkou z domova utéct. Ale stejně nebyl konec. Pronásledoval nás, chodil za mnou ke škole, s kamerou v ruce, kde čekal na mě i na mámu, pořád za náma chodil, musela jsem chodit k němu na návštěvy...Pokaždé jsem měla hrozný strach, nemohla jsem jít.“²¹

1.2 Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě (syndrom CAN)

Ministerstvo zdravotnictví České republiky popisuje syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte jako soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech zdravotního stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, a to především v rodině. Tyto příznaky jsou převážně výsledkem úmyslného ubližování dítěti, které je nejčastěji způsobeno nebo působeno jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči.

Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte je považováno jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, které poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt. Nejčastějším jevem, ale zároveň nejhůře prokazatelným, je psychické týrání dítěte.²²

²¹ HRONOVÁ, M. *Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím*. Praha: Rosa, 2007. 48 s. Kapitola 2, Následky prožitého násilí na děti, s. 12-22.

²² Ministerstvo zdravotnictví České republiky. *Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky* [online]. Roč. 2008, vydáno 30. 5. 2008, částka 3, s. 35 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z <http://www.mzcr.cz/dokumenty/vestnik_2035_1034_3.html>.

V rámci národní kampaně Stop násilí na dětech vznikla příručka *Slabikář násilí páchaného na dětech*.²³ Slabikář je určen výhradně dospělým a uvádí méně známé příklady interpersonálního násilí, kterými bývá v rodině dítě nejčastěji ohroženo a které zanechává jizvy na duši dítěte na celý život. Příručka uvádí a popisuje tyto příklady: využívání dětí pro vydírání a manipulaci, děti v roli svědků domácího násilí, sexuální zneužívání, záměrné vystavování strachu a stresu, fyzické týrání, vedení ke špatným návykům, ignorace a nezáměr rodičů o společný čas trávený s dítětem, odmítání pomoci, přehnané nároky, přehnané opečovávání a omezování svobody, ponižování a šikanování.

1.2.1 Tělesné týrání

Fyzické týrání je v rámci syndromu CAN nejpodrobněji popsán a prozkoumaným jevem.²⁴

Tělesné týrání představuje všechny nepřiměřené akty násilí vůči dítěti nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte. Vedle hrubého fyzického útoku na dítě, jehož důsledkem je tělesné zranění, trvalé poškození dítěte, nebo dokonce úmrtí dítěte, je do tělesného týrání zahrnuto také pravidelné užívání tělesného trestání dítěte jako převažující prostředek výchovy.²⁵

Vaníčková²⁶ poukazuje na to, že **tělesné tresty, při kterých je použito předmětu (vařečka, řemen, rákoska, metla apod.) na citlivou část těla (hlava, břicho, oblast genitálií, dlaně a plosky) nebo když po ranách zůstávají stopy na těle (modřiny, škrábance), naplňují definici tělesného týrání.**

²³ Dostupný na <<http://www.stopnasilinadetch.cz/content.php?id=3>>.

²⁴ SPILKOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. Tělesné týrání dítěte aktivní povahy. In *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. Kapitola 4, s. 41-58.

²⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. Kapitola 8.3, Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (Syndrom CAN), s. 145-148.

²⁶ VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády v rámci vládní kampaně Stop násilí na dětech, 2009. 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8. Kapitola 1, Domácí násilí zahrnující děti, s. 8-20.

Spilková a Dunovský rozlišují tělesné týrání aktivní povahy a pasivního charakteru²⁷. Tělesné týrání dětí a jejich zneužívání aktivní povahy zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Do této skupiny zahrnuje Spilková a Dunovský i záměrné opomenutí v péči o dítě, které vyústí v jeho poranění nebo dokonce smrt. Tělesná poranění a postižení orgánů a funkcí dělí autoři na zavřená poranění (otřesy, pohmoždění, poranění svalu, poranění kostí, poranění hlavy, poranění míchy, poranění nitrobřišních orgánů), otevřená poranění (rány na hlavě, nitrooční krvácení, rány na hrudníku, popáleniny) a mnohočetná zranění.²⁸

1.2.2 Psychické týrání

Psychické týrání je na rozdíl od týrání fyzického a sexuálního zneužívání pojem, který nelze zcela jasně definovat a také jsou jeho projevy méně viditelné a hůře prokazatelné.

Psychické týrání může existovat jako izolovaná podoba syndromu CAN nebo v širším komplexu tělesného týrání nebo sexuálního zneužívání.

Slaný²⁹ rozděluje duševní, psychické týrání na **aktivní podobu** (dítě je ponižováno, zesměšňováno, opovrhováno, směřují k němu nadávky apod.) a na situace, kdy v psychické a emoční rovině „**nenastává něco, co nastávat má**“ (odmítavost, nezáměr, nedostatek lásky, času, pozornosti, izolace dítěte apod.). Autor uvádí i možnou kombinaci obou podob.

Vedle nedostatečné péče a nízkého zájmu o děti uvádí u psychického týrání řada autorů i vysoké nároky na výkony dětí, a to především ve školní oblasti.³⁰

Ministerstvo zdravotnictví České republiky uvádí jako výskyt nejčastější formy psychického mučení tam, kde jsou spory o to, kým bude vychovááno, s kým bude

²⁷ Podle výkladu tělesného týrání pasivního charakteru těchto autorů se domnívám, že lze tuto kategorii zahrnout pod současnou definici zanedbávání dítěte, kterou uvádím v samostatné podkapitole.

²⁸ SPILKOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. Tělesné týrání dítěte aktivní povahy. In *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. Kapitola 4, s. 41-58.

²⁹ SLANÝ, J. *Syndrom CAN (Syndrom týraného dítěte)*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 156 s. ISBN 978-80-7368-474-7.

³⁰ Podrobněji v kapitole 2.1 Zdroje rozpoznání – čeho si může učitel všimnout.

žit, s kým se smí či nesmí stýkat. Tato situace je v mnoha rodinách v rozvodovém řízení.³¹ K rozvodovým situacím Slaný³² doplňuje ještě časté urážení dítěte nevhodným srovnáváním s druhým partnerem („jsi lenivý jako tatínek“, „jsi stejná jako tvá matka“). Někdy může k takovému srovnávání docházet i vůči sourozencům, kdy je jeden dáván nekriticky za vzor druhému.

1.2.3 Sexuální zneužívání

Za definici sexuálního zneužívání můžeme označit každé nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu nebo chování, které vede především k uspokojování sexuálních potřeb toho, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník nebo cizí osoba.

Fišer a Škoda³³ uvádí tyto tři základní formy sexuálního zneužívání:

- **Zneužívání bezkontaktní**, do kterého patří obnažování se před dítětem, masturbace, pozorování nahého dítěte za účelem vlastního sexuálního vzrušení a uspokojení, vystavení dítěte sledování pornografických časopisů a filmů a přinucení dítěte sledovat soulož.
- **Zneužívání s kontaktem** zahrnuje osahávání či líbání dítěte na intimních místech, laskání prsou, genitálií, nucení dítěte, aby manipulovalo pohlavními orgány svými či zneuživatele, orální a anální sex a sexuální styk (včetně znásilnění).
- **Komerční zneužívání**, které znamená zneužití a donucení k pornografii nebo k prostituci.

³¹ Ministerstvo zdravotnictví České republiky. *Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky* [online]. Roč. 2008, vydáno 30. 5. 2008, částka 3, s. 37 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z <http://www.mzcr.cz/dokumenty/vestnik_2035_1034_3.html>.

³² SLANÝ, J. *Syndrom CAN (Syndrom týraného dítěte)*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 156 s. ISBN 978-80-7368-474-7.

³³ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3. Kapitola 8, Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny, s. 139-153.

1.2.4 Zanedbávání

Pod pojem zanedbávání spadá jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu ve vývoji dítěte nebo dítě ohrožuje na životě. Může se jednat o zanedbávání tělesné, citové nebo také o zanedbávání výchovy a vzdělávání.

Vždy se jedná o zanedbání naplňování základních dětských potřeb, kterými jsou: **Tělesné potřeby** dítěte (čisté ovzduší, voda a teplo, výživa, spánek, obydlí a ošacení, ochrana před nemocemi a úrazy), **psychické potřeby** dítěte (množství, kvalita a proměnlivost podnětů, řád a smysl podnětů pro učení, citové a sociální vazby pro utváření osobnosti, potřeba identity a potřeba otevřené budoucnosti), **Sociální potřeby dítěte** (vzory pravidel chování v sociální komunikaci, sociální dovednosti, pocit jistoty v očekávání sociální podpory, ochrana před všemi formami interpersonálního násilí a zvládání stresových situací), **Emocionální potřeby dítěte** (pozitivní výchova dítěte a jeho akceptace, uvědomělé prožívání situací, schopnost empatie, veřejně prospěšná práce, dobrý skutek, porozumění nonverbální komunikaci a intrakulturním a interkulturním rozdílům.), **Duchovní potřeby dítěte** (přiměřené sebevědomí hierarchie životních hodnot, rodinná paměť a životní příběh).³⁴

Při zanedbávání péče o dítě jde vždy o poškozování jeho osobnosti a v nejzávažnějších případech pak o jeho zahubení. I když největší pozornost budí fyzické týrání a sexuální zneužívání, je **skupina zanedbávaných dětí** (pokud nejde o nejzávažnější formy jako podvýživa spolu s psychickým týráním) **nejméně viditelnou a nejhůře detekovanou skupinou dětí se syndromem CAN**.³⁵

Dle Dunovského³⁶ můžeme pod syndrom CAN přiřadit i **systémové týrání** (druhotné zneužívání a ponižování, které je způsobeno paradoxně systémem, který má dítěti pomáhat) a **Münchhausenův syndrom by proxy** (případy, kdy si rodiče vedle úmyslných otrav různými léky vymýšlejí u dětí nejružnější příznaky a

³⁴ VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády v rámci vládní kampaně Stop násilí na dětech, 2009. 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8. Kapitola 1, Domácí násilí zahrnující děti, s. 8-20.

³⁵ PTÁČEK, R. Násilí páchané na dětech a zanedbávání dětí. In *Násilí z pohledu společenských věd: Sborník příspěvků z mezinárodní konference 20. září 2007*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2007. Kapitola 18, s. 145 – 149.

³⁶ DUNOVSKÝ, J. Zvláštní formy CAN. In *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. Kapitola 9, s. 97-102.

onemocnění, případně je „vyrábějí“. To znamená, že děti uměle připravují tak, aby pro ně bylo dítě vyšetřováno a také léčeno).

1.3 Projevy násilí a dopad násilí na děti

Působení násilí na děti je provázeno určitými symptomy, které se dělí na specifické a nespecifické. Specifické symptomy jsou jasnými ukazateli toho, že jsou děti vystaveny určitému typu násilí. Nespecifické symptomy se pak u dětí z rodin s domácím násilím vyskytovat mohou, ale také s ním nemusejí přímo souviset.

U různých forem násilí se specifické symptomy obvykle vyskytují v kombinaci s některými nespecifickými symptomy.

Specifické symptomy fyzického násilí:³⁷

- Modřiny, oděrky, zlomeniny a jiná poranění
- Neadekvátní vysvětlení nebo vyhýbání se vysvětlení vzniku poranění
- Zakrývání zranění či modřin oblečením (např. dlouhé rukávy, kalhoty nebo sukně i v horkém počasí)
- Vyhýbání se hodinám tělesné výchovy nebo převlékání se společně s jinými dětmi
- Strach z fyzického kontaktu
- Strach z odhalení a z toho, že by mohl být pachatel kontaktován

Specifické symptomy sexuálního zneužívání.³⁸

- Zdravotní potíže, jako chronické svědění nebo bolest v oblasti genitálií, pohlavní choroby
- Sexuální chování neadekvátní věku dítěte
- Znalosti o sexuálních praktkách neodpovídajících věku dítěte
- Strach a vyhýbání se fyzickému kontaktu

³⁷ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B. Znaky, že děti mají problémy. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 4, s. 12-14.

³⁸ Tamtéž.

Nespecifické symptomy:³⁹

- Bolesti břicha
- Bolesti hlavy
- Zimomřivost
- Únava, ospalost
- Potíže udržet pozornost ve třídě, koncentraci na práci a učení se novým informacím, zhoršená krátkodobá paměť
- Smutek, stažení se, pokles přirozené zvědavosti
- Zvýšená aktivita, výbušnost, podrážděnost (u dětí, které byly předtím zamlklé)
- Úzkost a strach
- Nízké sebevědomí, nedostatek důvěry, nejistota
- Zvýšené napětí, lekavost
- Poruchy příjmu potravy
- Záškoláctví
- Zhoršení prospěchu, výkyvy ve výkonnosti
- Útěky z domova
- Sebevražedné myšlenky nebo pokusy
- Obviňování se za násilí, ke kterému doma dochází
- Agresivita vůči vrstevníkům
- Regrese
- Opoždění psychomotorického nebo psychického vývoje
- Přehnané reakce na neúspěch, snaha po dokonalosti

Děti vystavené opakovanému a dlouhodobému domácímu násilí, reagují trvalým napětím a jsou traumatizovány. Tyto děti ztrácejí pocit jistoty a bezpečí, obviňují se a také je narušena jejich sebedůvěra a sebeúcta. Děti zasažené domácím násilím mohou být více neklidné a úzkostné.

³⁹ Tamtéž.

Souhrn možných dopadů domácího násilí na děti uvádí ve své publikaci Hronová⁴⁰:

- Přebírání odpovědnosti za týrání.
- Stálá úzkost, že dojde k dalšímu násilí, a stresem vyvolané poruchy.
- Vína, že nejsem schopen/schopna násilí zastavit. Vína, že mám ráda trýznitele.
- Strach z opuštění.
- Sociální izolace a potíže se vztahy s vrstevníky i dospělými.
- Nízká sebeúcta.

Reakce na domácí násilí se mohou lišit v závislosti na pohlaví dítěte. U dívek se objevují spíše vnitřní problémy, jako je deprese a somatické potíže. Chlapci většinou vykazují problémy, které se označují jako vnější, a to nepřátelství a agresí. Není to ale pravidlem. Může se stát, že i dívky převezmou násilný model chování a obrazejí agresivitu vůči matce nebo vrstevníkům ve škole. U chlapců může zase naopak dojít k vnitřnímu prožívání násilí a mohou se u nich projevit psychické a psychosomatické potíže, sklony k depresím a sebepoškozování.⁴¹

Velmi závažné následky vznikají u opakovaného a dlouhodobého sexuálního zneužívání a mohou ovlivňovat dokonce i celý život dítěte.

Dušková⁴² uvádí tyto dlouhodobé (až trvalé) následky:

- **rozvoj neurotické symptomatiky** (úzkostnost, depresivita, psychosomatické obtíže, vnitřní konflikty)
- narušení sebeobrazu, snížené sebevědomí, nepřijetí sebe sama, narušení sebeúcty
- disharmonický vývoj osobnosti, poruchy osobnosti, hraniční osobnost

⁴⁰ HRONOVÁ, M. *Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím*. Praha: Rosa, 2007. 48 s. Kapitola 2, Následky prožitého násilí na děti, s. 12-22.

⁴¹ VAVROŇOVÁ, M. Děti: tiši a bezbranní svědci násilí. *Zpravodaj Rosa* [online]. Praha: Rosa, 2007, č. 1 [cit. 2011-03-26]. Dostupné z <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Zpravodaj_0107.pdf>.

⁴² DUŠKOVÁ, Z. Sexuální zneužívání. In *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*. Praha: Dětské krizové centrum, 2004. Kapitola 5, s. 39-64.

- **poruchy příjmu potravy** (bulimie, mentální anorexie, obtíže s vyměšováním)
- **v oblasti interpersonálních vztahů:** narušené vzorce sociálního chování, izolace, narušené vztahy, střídání partnerů, více manželství, promiskuita, submisivní chování, role oběti i v dospělosti)
- **závislosti:** na drogách, ideologiích, partnerech
- **akcelerace sexuálního vývoje** (masturbace, předčasné zahájení sexuálního života, promiskuita, prostituce, narušení sexuální identity)

Reakce na násilí je individuálně odlišná. Některé dítě se dokáže s traumatickou událostí vypořádat brzy a některé je postiženo na celý život. Vždy záleží na dětském temperamentu, a také na tom, jestli bylo dítě samo objektem násilí či zneužívání.

U dětí, které od útlého věku vyrůstají v rodině zasažené domácím násilím, může dojít k přijetí agresivního chování jako normy a následně k transgeneračnímu přenosu modelu násilného vztahu.⁴³

Podrobněji vysvětluje **transgenerační přenos** Dydňanská⁴⁴, která uvádí, že dítě vyrůstající v rodině, přebírá kladné nebo negativní vzorce chování. Tyto vzorce chování později, často nevědomě, uplatňuje ve své vlastní rodině. Pokud je dítě ve své původní rodině vystaveno týrání, zneužívání nebo zanedbávání, existuje zvýšené riziko, že bude tyto naučené vzorce chování používat ve výchově svých dětí. Může se stát, že se jedinec bude chtít chyb, kterých se na něm dopouštěli jeho rodiče, ve své výchově vyvarovat. Problémem však je, že v situacích afektu se většinou vynořují nejhlubší rané vzpomínky a jedinec se ve vypjaté situaci zachová přesně po vzoru svých rodičů.

Transgenerační přenos násilných vzorů chování dokazují i sociologické sondy občanského sdružení Rosa, prováděné u jeho klientek. Jako problematickou uvádí svou původní rodinu více než polovina žen. Ženy, oběti domácího násilí, uvádí, že ve své původní rodině zažily: rozvod rodičů; násilnického, despotického nebo agresivního otce; otce závislého na alkoholu; násilí ze strany rodičů; příliš

⁴³ WÜNSCHOVÁ, P. Rodinný systém ohrožený domácím násilím. In *Domáci násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. Kapitola 5, s. 28-40.

⁴⁴ DYDŇANSKÁ, R. Transgenerační přenos. In *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, o. p. s., 2007. Kapitola 3.3, s. 119-125.

autoritativní rodiče; četné hádky mezi rodiči. Násilní partneři pak ve své původní rodině zažili v dětství: rovněž násilí svého otce vůči jejich matce; rozvod rodičů; despotického nebo agresivního otce se závislostí na alkoholu; dominantní a despotickou matku; násilí ze strany rodičů.⁴⁵

⁴⁵ HRONOVÁ, M., VAVROŇOVÁ, M. *Vliv domácího násilí na zdraví žen – oběti násilí a jejich děti, které jsou svědky násilí v rodině: Sociologická sonda klientek o. s. ROSA a jejich dětí za rok 2010* [online]. Praha: Rosa, 2011 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z < http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Statistika_za_2010_Studie_Zdravotni_dopady_nasili__ROSA_.pdf>.

2 CO MŮŽE UDĚLAT ŠKOLA V OBLASTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

Školy a školská zařízení patří společně se zdravotnickými zařízeními mezi subjekty, které nejčastěji oznamují příslušným úřadům případy týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte.⁴⁶ Učitel se pak stává jakýmsi prostředníkem mezi dítětem zasaženým domácím násilím a dalšími profesionály, kteří mohou dítěti pomoci.

Hronová uvádí, že prvním a nejdůležitějším úkolem učitelů, výchovných poradců a ředitelů škol je vytvořit **emocionálně bezpečné prostředí**, aby děti zažívající domácí násilí pochopily, že mají **právo cítit se bezpečně, zdravě a být milovány**.⁴⁷

2.1 Zdroje rozpoznání – čeho si může učitel všimnout

Zuzana Baudišová z Nadace Naše dítě zdůrazňuje, že pokud pedagog vyučuje dítě, které je pravděpodobně týráno, může být **klíčovou osobou** a může mu **pomoci zbavit ho dalšího fyzického či psychického týrání** a někdy mu může dokonce **zachránit i život**.⁴⁸

Pracovníci škol jsou v úzkém průběžném kontaktu s dětmi a jsou hned po rodičích dítěti nejbližší. Jelikož učitelé tráví s dětmi nejvíce času, mají jedinečnou možnost zachytit včas signály, které upozorňují na fakt, že se „něco děje“. Velmi proto záleží na citlivosti, vnímavosti a informovanosti pedagoga, aby dokázal rozpoznat přítomnost násilí v blízkosti dítěte a mohl mu podat pomocnou ruku.

⁴⁶ BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.

⁴⁷ HRONOVÁ, M. Role učitele. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 6, s. 17-19.

⁴⁸ BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.

Petr Pöthe pro Nadaci Naše dítě uvádí následující zdroje rozpoznávání týrání u dítěte:⁴⁹

1) Sdělení dítěte

Samo týrané dítě se s ubližováním svěří málokdy. Důvodem může být to, že je mu vyhrožováno nebo chrání rodiče. Také může být zrazeno zkušeností, že se mu většinou nevěří.

2) Sdělení třetí osoby

Děti se svěřují se svým trápením především kamarádů. Proto je nutné brát vážně každé jejich upozornění nebo vyjádření obavy.

3) Negativní vlivy ve výchovném prostředí dítěte

Mezi rizikové faktory patří časté konflikty mezi rodiči, předchozí hlášení o špatném zacházení s dítětem, závislost na drogách nebo alkoholu u jednoho nebo obou rodičů, nepříznivá finanční situace v rodině, vysoká pracovní zátěž obou rodičů, neúplná rodina nebo rodina s nevlastním rodičem, probíhající rozvod nebo například časté střídání partnerů.

4) Změny v chování dítěte

Mezi změny v chování patří celková stůsněnost a nezájem o dění kolem, zvýšená opatrnost v kontaktu s dospělými, úzkost a vyděšené reakce, vyhýbání se školním a mimoškolním aktivitám, nápadně lhostejné postoje, agresivní napadání a šikanování vrstevníků, zvýšená citová dráždivost a agresivní projevy na sebemenší podněty, potíže se soustředěním a zhoršení prospěchu ve škole, váhání s odchodem domů po vyučování, neomluvené absence ve škole, odmítání jídla nebo naopak přejídání, sebepoškozování nebo například útěky z domova.

5) Známky na těle dítěte

Na těle se mohou objevit známky jako opakovaná zranění včetně zlomenin, modřiny, řezné rány, otoky částí těla (rtů, tváří, zápěstí), stopy po svazování, otisky

⁴⁹ Tamtéž.

různých předmětů na těle, natrhnutí ucha, otisky dlaně a prstů, stopy po opaření nebo například popálení cigaretou.

Podle autora by mělo být pomýšleno na možnost tělesného týrání pokaždé, když se některé z výše uvedených známek vyskytují současně nebo v krátkém časovém sledu. Dále pokud je dítě na zranění dotazováno, tak neodpovídá nebo udává nepravděpodobná vysvětlení. U zanedbávání se pak jedná o děti neumyté, nedostatečně oblečené, se známkami podvýživy nebo mají tyto děti dlouho neléčenou chorobu nebo infekci. Znamky tělesného poranění nejsou bezprostředně viditelné v případě dušení nebo otravy.

U psychického týrání je identifikace symptomů nesnadná a symptomy nemusí být vždy jednoznačné. Strach, smutek, deprese nebo problémy s učivem mohou být spojeny i s jinými událostmi než je psychické týrání.⁵⁰

V poslední době se objevuje **psychické týrání v podobě tlaku na školní výsledky**. Rodiče mají nadměrné požadavky na perfektní školní výkon svých dětí. Kluci a děvčata dostávají za školní neúspěchy nejrůznější tresty a zákazy. Nejhorší je však pro ně to, že nejsou schopny splnit očekávání svých rodičů a bojí se, že ti je za to nebudou mít rádi. Tlak na děti, aby uspěly, jim často v rozhodujících chvílích brání podat dobrý výkon. Tento tlak je ještě zvýšen, pokud je dítě vystaveno nedoceňování a nechválení i ve škole.

Právě v těchto situacích by mohl těmto dětem pomoci citlivý učitel. Děti, na které jsou doma kladeny vysoké požadavky, se poznají podle toho, že bývají spíše úzkostné, nejisté v projevu a špatně snášejí zkouškové situace. Může u nich docházet ke ztrátám sešitů a žákovských knížek se špatnými známkami nebo si žáci vymýšlí různé důvody, proč jim rodiče známku nepodepsali. Učitel by se měl snažit takovéto dítě chválit a oceňovat za vše, co se mu povede a za co lze pochválit. Při setkání s rodiči by měl poukazovat na silné stránky dítěte a na ty předměty, které mu jdou a pokusit se ovlivnit domácí atmosféru zvenčí.⁵¹

⁵⁰ HALFAROVÁ, H. et. al. Psychické týrání v dětství. *Psychologie dnes*, 2002, roč. 8, č. 6, s. 28-30. ISSN 1212-9607.

⁵¹ KRAMULOVÁ, D. Týrání bez modřin. *Rodina a š kola*, 2004, roč. 51, č. 1, s. 6 – 7. ISSN 0035-7766.

Některé výše uvedené situace nebývají obvykle pokládány za duševní týrání. Slaný⁵² uvádí, že tak jako je vždy nutné individuálně hodnotit, jestli se ještě jedná o tělesný trest a co už je tělesné týrání, tak je i v tomto případě vždy nutné **citlivě hledat hranici mezi oprávněnou snahou rodičů o kvalitní výchovu a výuku a týráním a vydíráním dítěte.**

Jak jsem již zmínila, případy domácího násilí a zneužívání dětí může být velmi složité rozpoznat nebo odhalit, protože pachatelé se většinou na veřejnosti chovají zcela jinak a oběti se snaží pro okolí působit tak, jako by vše bylo v pořádku, protože se za násilí stydí.

Marvánová-Vargová uvádí shrnutí projevů dítěte, ze kterých je přesto možné identifikovat přítomnost domácího násilí v jeho rodině:⁵³

Změny v chování

Na násilí v rodině reaguje každé dítě jiným způsobem. Důležitým signálem toho, že se něco děje, mohou být změny v chování a prožívání dítěte. Děti, které jsou obvykle společenské, komunikativní a aktivní, se mohou stáhnout a být zamlklé, bojácné a mohou se začít vyhýbat přímému kontaktu. Naopak děti, které obvykle bývají spíše tiché a samotářské, mohou překvapit podrážděností, výbušností a častým vyrušováním.

Regrese

Na traumatické a náročné situace mohou reagovat tzv. regresí, což znamená vrácení se k již překonaným vývojovým obdobím. Například dítě, které již dobře vyslovovalo, může začít koktat nebo se u něj objeví znovu dětská patlavost. Dítě s již zvládnutými hygienickými návyky se může začít pomočovat, apod.

Šikana mezi dětmi

Násilí v primární rodině se také může skrývat za šikanou a agresivitou mezi vrstevníky. Děti, které jsou svědky násilí, mohou přebírat násilné vzorce chování anebo se naopak identifikovat s rolí oběti a stát se tak snadným terčem agrese i mimo rodinu.

⁵² SLANÝ, J. *Syndrom CAN (Syndrom týraného dítěte)*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 156 s. ISBN 978-80-7368-474-7.

⁵³ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B. Znaky, že děti mají problémy. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 4, s. 12-14.

Sebepoškozování

Dítě může obracet agresivitu nejen proti svým spolužákům nebo sourozencům, ale i proti sobě. Toto chování může mít podobu sebepoškozování jako je vytrhávání vlasů, řezání, škrábání do krve nebo například vpichování různých předmětů do kůže.

Na závěr této kapitoly bych ráda zmínila důležitost role třídního učitele, který má za děti největší zodpovědnost a je s nimi v největším kontaktu. Za neméně důležitou považuji spolupráci všech pracovníků školy, kteří přijdou s dítětem do užšího kontaktu, protože signálů, které mohou souviset s tím, že je dítě doma vystaveno násilí, si může všimnout kdokoliv z nich. Znamení fyzického násilí na těle žáka může například nejlépe zaregistrovat učitel tělocviku a náznaky domácího násilí nebo zneužívání dítěte může zase odhalit vychovatel v družině (dítě se nápadně „loudá“ s odchodem domů apod.). Dalším ze signálů může být i pokulhávající spolupráce rodiny dítěte se školou.

2.2 Postup při podezření nebo odhalení domácího násilí a zneužívání dětí v rámci školy

„Škola by nikdy neměla bagatelizovat projevy dětí. Učitel je povinen dítě vyslechnout, jestliže se mu svěří. Jako každý občan má povinnost oznámit podezření na sociálně právní ochranu dětí a na policii. Je třeba znát mechanismus domácího násilí a řešit situaci, i když oběť nesouhlasí s oznámením. Ve všech řízeních má být podle Úmluvy dbáno na blaho dítěte.“⁵⁴

Žádný zdroj neuvádí přesný postup při podezření nebo odhalení domácího násilí a zneužívání dětí. Vždy záleží na tom daném konkrétním případě, který vyžaduje individuální přístup. Proto se v této podkapitole pokusím nastínit možná doporučení, jak v situacích podezření na domácí násilí a zneužívání dětí postupovat.

⁵⁴ HRUBÁ, J. Násilí v rodině a škola. *Učitelské listy*, 2006/2007, roč. 14, č. 9, s. 15-16. ISSN 1210-7786.

Téměř všechny zdroje uvádějí jedno z nejdůležitějších pravidel, a to: „**Dítě vyslechněte a věřte mu!**“.

Pracovníci Dětského krizového centra (dále jen „DKC“) upozorňují na to, že pokud již v počátku šetření bude dítě cítit nejistotu, může se „zablokovat“ a tím pádem již dále nebude poskytovat další informace a zůstane v syndromu CAN nadále uvězněno. Podle zkušeností pracovníků nejsou schopny děti mladší 10 let většinou samy činit kroky k odtajnění syndromu CAN. S aktivními kroky ke zlepšení své situace se pracovníci DKC setkali až u dětí starších 12 let.⁵⁵

Při podezření na domácí násilí nebo zneužívání dětí by měli mít pedagogové na paměti, že dítě nemusí sdělovat informace jen verbálním způsobem, ale může používat jako prostředek své chování a projevy. Podle doporučení pracovníků DKC je důležité si uvědomit, že každý projev dítěte má svůj důvod a nevzniká sám od sebe. U dětí, které prožívají nějaké trauma, je možné pozorovat nápadné chování, kterým mohou například i své okolí dráždit.⁵⁶

Podle mého názoru je důležité, aby učitel nebral tyto projevy jen jako zlobení a nekázeň, ale měl by se snažit zapátrat, proč se dítě takto chová. Myslím si, že největší chybou, kterou může pedagog udělat, je řešení formou poznámky za špatné chování. Dítě, které je doma vystaveno násilí, určitě nedostane za poznámku pochvalu, ale naopak může být vystaveno dalšímu fyzickému nebo psychickému útoku.

Za klíčový považují pracovníci občanského sdružení Nadace Naše dítě (dále jen „Nadace“) **rozhovor s žákem**. Pokud si učitel všimne neklamných známek a získá podezření, že je dítě vystaveno domácímu násilí a zneužívání a myslí si, že je potřeba dítěti pomoci, měl by se s ním nejprve pokusit navázat kontakt. Poté by měly být informovány další instituce, ale podle pracovníků Nadace je prakticky nemožné určit přesnou hranici toho, kdy ustoupit z role prvního kontaktu. Každý případ je nutné posuzovat individuálně. Pokud se učitel nepodaří navázat s dítětem komunikaci, je dobré se obrátit například na pedagogicko-psychologickou poradnu. Pokud se dítě nechce svěřit přímo učiteli, je také možné mu poskytnout kontakty na

⁵⁵ DUŠKOVÁ, Z. Problematika odtajnění. In *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992-2003*. Praha: Dětské krizové centrum, 2004. Kapitola 4, s. 28-38.

⁵⁶ Tamtéž.

pomáhající organizace, například na Linku bezpečí. Dalším zdrojem informací o dítěti mohou být jeho spolužáci nebo sourozenci, na které by se měl učitel také obrátit.⁵⁷

Hovořit s dítětem, které zažilo násilí, může být těžké a učitelé nemusí vědět, jak se ptát. Je důležité, aby pedagog zachoval klid, nastolil přátelskou atmosféru a nedal najevo své překvapení, obavy nebo nejistotu. Učitel by měl vždy dítě podpořit a dát mu jistotu, že se pokusí udělat vše, aby mu pomohl. Při rozhovoru by měl pedagog klást otevřené otázky, které dítěti umožní, aby svými slovy popsalo, co se stalo.⁵⁸

Podle Marvánové-Vargové by mělo při rozhovoru s dítětem zaznít, že:⁵⁹

- násilí a to, co se doma odehrává, není vina dítěte;
- za násilí nemohou ani sourozenci;
- za násilí je jednoznačně odpovědný ten, kdo se ho dopouští;
- je velmi dobře, že se dítě rozhodlo o situaci někomu říci;
- nikdo nemá právo se k někomu chovat násilně, a to ani v rodině, i když je to rodič;
- násilí dítě nemůže zastavit samo, ale jen s pomocí okolí a proto je důležité, že se svěřilo.

Na problematiku rozhovoru s dítětem, které se stalo obětí násilí, upozorňuje i Dušková.⁶⁰ Autorka uvádí, že by měl být učitel opatrný a také by měl zvážit, do jaké hloubky rozhovor vést. Dušková dále poukazuje na problém, že si dítě „předává“ více osob a to je tak nuceno opakovaně se vracet k okolnostem traumatu a oživovat je v sobě. Opakováním sdělení může totiž dojít u dítěte k mechanizaci a projev pak vypadá spíše jako odříkávání naučeného textu bez emočního doprovodu. Toto pak velmi znesnadňuje práci během samotného vyšetřování již na konkrétních

⁵⁷ BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.

⁵⁸ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B. Jak podpořit dítě. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 7, s. 20-21.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ DUŠKOVÁ, Z. Problematika odtajnění. In *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992-2003*. Praha: Dětské krizové centrum, 2004. Kapitola 4, s. 28-38.

pracovištích pomoci. Proto je dobré informace od dítěte zdokumentovat, aby mohly být předány dalším článkům interdisciplinárního řetězce řešitelů situace.

Jedním z dalších kroků při podezření na domácí násilí a zneužívání dítěte může být podle pracovníků Nadace Naše dítě kontakt s jeho rodiči. I když je to právě rodič, který může být původcem týrání dítěte, neznamená to, že by ho měla škola z celého procesu pomoci dítěti vyloučit. Učitel nemusí hned podle prvotních známek poznat, zda se jedná o násilí páchané doma nebo například o šikanu ve škole. Na počátku by měl učitel chtít po rodiči, aby pouze okomentoval, jak si vysvětluje problémy, které u dítěte zaznamenal. Z rozhovoru s rodičem může učitel i nepřímo vyzorovat, zda v rodině žáka k týrání dochází nebo ne. Pokud rodič dítěti neublíží, tak by měl naopak uvítat zájem školy, která se ho snaží upozornit na to, že má dítě nějaký problém a je ochotna mu pomoci při jeho řešení.⁶¹

V případě, že je obětí domácího násilí rodič, je velmi důležité umět do situace správně vstoupit. Nesprávná intervence do rodiny může vést i k dalšímu napadení a ohrožení oběti. K největším chybám a omylům dochází většinou právě při prvním kontaktu školy a rodiny. Za velmi nevhodné je považováno konfrontovat celou rodinu společně a jako první hovořit s rodičem, který se pravděpodobně násilí dopouští. Za nejdůležitější považuje Vavroňová⁶² zajištění **bezpečí dítěte a oběti násilí**.

Pokud se učiteli potvrdí podezření na týrání nebo dítě samo přizná, že bylo psychicky nebo fyzicky poškozeno, měl by kontaktovat odborníky. Při řešení situace je podle pracovníků Nadace Naše dítě⁶³ vždy na prvním místě **„pomoci dítěti za každou cenu“**.

V případě, že se nedaří komunikace s rodiči a situace se nijak nezlepšuje, je školám doporučováno kontaktovat především OSPOD podle spádové oblasti, do

⁶¹ BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.

⁶² VAVROŇOVÁ, M. Když je rodič obětí. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 8, s. 22-24.

⁶³ BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.

které daná škola náleží. Kontaktovat OSPOD může škola i bez předchozího kontaktu s rodiči dítěte.⁶⁴

Jak je již zmíněno v úvodu kapitoly, pokud se pracovník školy hodnověrným způsobem dozví, že někdo připravuje, páchá nebo již spáchal jednání, které lze posoudit jako týrání dítěte, má podle platných zákonů tzv. **oznamovací povinnost**. Podle trestního zákona⁶⁵ existuje povinnost oznámit trestný čin (§368 Neoznámení trestného činu) a povinnost překazit trestný čin (§367 Nepřekažení trestného činu). V případě, že dojde k zanedbání této povinnosti, nastupuje pro tuto osobu trestní odpovědnost za nepřekažení nebo neoznámení trestného činu. Oznámení by mělo být učiněno bezodkladně orgánu činnému v trestním řízení a souběžně má škola povinnost informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., v platném znění, trestní zákon.

3 OCHRANA DĚTÍ Z POHLEDU PRÁVA

Aby bylo možné ochránit děti před syndromem CAN, je nezbytně nutné využívat vyčerpávajícím způsobem právní normy. K dostatečnosti ochrany je dále nutná úzká součinnost všech, kteří hrají v řešení případu násilí významnou roli. Proto je důležitá spolupráce zdravotních, pedagogických a sociálních pracovníků, soudců, policistů a ostatních, kteří vědí o tom, že se dítěti ubližuje a včas to oznámí. Proto lze říci, že ochrana dětí před syndromem CAN je interdisciplinární záležitostí, kterou lze uspokojivě řešit pouze v rámci vzájemné spolupráce výše uvedených.⁶⁶

3.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Do oblasti ochrany ohrožených dětí přineslo podstatnou změnu přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí⁶⁷, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon“). Zákon nabyl účinnosti dne 1. dubna 2000 a byl již několikrát novelizován. V roce 2006 došlo k novelizaci zákonem č. 134/2006 Sb.

Výkon sociálně-právní ochrany zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou podle Zákona (§4) krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo a Úřad. Sociálně-právní ochranu dále zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Dne 31. srpna 2000 bylo například pověřeno k výkonu sociálně-právní ochrany dětí Dětské krizové centrum.

V rámci Zákona byl v Brně zřízen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí s celostátní působností, který je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí (§3).

Do sociálně-právní ochrany dětí spadá ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu a ochrana oprávněných zájmů dítěte (§1). Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je **zájem a blaho dítěte** (§5).

⁶⁶ NOVOTNÁ, V. Jak pomoci týranému, zneužívanému a zanedbávanému dítěti? *Děti a my*, 2000, roč. 30, č. 1, s. 31. ISSN 0323-1879.

⁶⁷ Oblast sociálně-právní ochrany dětí byla původně upravena v zákoně o rodině.

Na orgán sociálně-právní ochrany se může obrátit každý, kdo chce upozornit na porušení povinností nebo zneužívání práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnost, že byl na dětech spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich důstojnost, mravní vývoj nebo má podezření na spáchání takového činu, anebo že děti jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami (§6, §7).

Dítě může iniciovat svou ochranu i samo. Podle Zákona má dítě právo požádat orgány sociálně-právní ochrany, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. Tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají. Při projednávání všech záležitostí týkajících se dítěte se věnuje náležitá pozornost jeho vyjádřením v závislosti na jeho věku a rozumové vyspělosti (§8).

Zákon č. 134/2006 Sb. upravuje v Zákoně spolupráci se zdravotnickými zařízeními, kdy je zdravotnické zařízení povinno při ošetřování úrazu zajistit zaznamenání vzniku úrazu v případě podezření z týrání dítěte, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o ně a záznam zaslat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. (§10).

Zákonem č. 134/2006 Sb. bylo do Zákona zapracováno domácí násilí, kde je pozornost zaměřena i na děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem. Orgán sociálně-právní ochrany dítěte je dále povinen oznámit orgánu činnému v trestním řízení, že v domácnosti obývané dítětem dochází k násilí a také zachovat mlčenlivost o místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem (§6, §51, §57).

3.2 Právní zakotvení dětských práv

Mezi nejvýznamnější právní normy v oblasti ochrany týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí patří ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., **Listina základních práv a svobod** (dále jen „LZPS“), který byl vyhlášen jako součást ústavního pořádku České republiky. V LZPS je uveden výčet základních lidských práv jako je způsobilost každého mít práva, právo na život, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a právo na ochranu jména.

Hospodářská, sociální a kulturní práva upravuje v LZPS Hlava IV. a ve vztahu k pomoci ohroženým dětem je nejvýznamnější čl. 32, který se věnuje ochraně rodičovství a rodiny a také zdůrazňuje ochranu dětí a mladistvých. V tomto článku je výslovně upraveno, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, ale jen pokud jejich rodičovská práva nejsou omezena. Děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

V lednu roku 1991 ratifikovala Česká republika **Úmluvu o právech dítěte** (dále jen „Úmluva“), která patří mezi nejvýznamnější mezinárodněprávní dokument v oblasti dětských práv. Ve čl. 3 Úmluvy je uveden ústředním pojmem, kterým je **zájem a blaho dítěte**⁶⁸, a to při jakékoliv činnosti týkající se dětí.

Čl. 19 Úmluvy uvádí, že státy, které jsou smluvní stranou, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k **ochraně dětí před jakýmkoli tělesným a duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním** během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

⁶⁸ Zájem a blaho dítěte je promítnut i do současné právní úpravy, a to do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (§5).

Mezi další listiny týkající se práv dítěte patří například Evropská úmluva o výkonu práv dětí⁶⁹, Všeobecná deklarace lidských práv⁷⁰ nebo Deklarace práv dítěte⁷¹.

3.3 Legislativa týkající se domácího násilí a zneužívání dětí

Změny v oblasti domácího násilí přinesl zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.⁷² Tento zákon umožňuje od 1. ledna 2007 na základě rozhodnutí policie **vykázat pachatele domácího násilí ze společně obývaného bytu či domu na dobu deseti dnů**. Rozhodnutí o vykázání je vydáváno bez projednání věci a z úřední povinnosti. Souhlas ohrožené osoby není vyžadován. O prodloužení této doby je možné požádat předběžným opatřením, které vydává soud. Předběžné opatření trvá jeden měsíc od jeho vykonatelnosti. Podáním návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu v průběhu vykázání se lhůta deseti dnů prodlužuje až do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu. Návrh na vydání předběžného opatření lze podat i bez předchozího rozhodnutí policie. V tomto případě musí soud o takovém návrhu rozhodnout do dvaceti čtyř hodin.

Dne 1. ledna 2010 nabyl účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., v platném znění, trestní zákon, který nahradil dosavadní zákon č. 140/1961 Sb.

V tomto zákoně se zaměřím pouze na výčet trestných činů, které souvisejí s domácím násilím a zneužíváním dětí.⁷³

Ve druhé Části tohoto zákona jsou v Hlavě jedna uvedeny Trestné činy proti životu a zdraví: § 140 **Vražda**, § 141 **Zabití**, § 145 **Těžké ublížení na zdraví**, § 146 **Ublížení na zdraví**.

⁶⁹ Jménem České republiky byla Úmluva podepsána ve Štrasburku dne 26. dubna 2000 a pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. července 2001.

⁷⁰ Přijata a vyhlášena Valným shromážděním Spojených národů dne 10. prosince 1948.

⁷¹ New York, 20. listopadu 1959.

⁷² Zákon byl přijat 14. března 2006 a nabyl účinnosti dne 1. ledna 2007.

⁷³ Podle §126 se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.

Část druhá Hlava dva tohoto zákona obsahuje Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovní tajemství: § 170 **Zbavení osobní svobody**, § 171 **Omezování osobní svobody**, § 175 **Vydírání**, § 177 **Útisk**.

Ve druhé Části tohoto zákona jsou v Hlavě tři uvedeny Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 **Znásilnění**, § 186 **Sexuální nátlak**, § 187 **Pohlavní zneužití**.

Část druhá Hlava čtyři tohoto zákona obsahuje Trestné činy proti rodině a dětem: § 195 **Opuštění dítěte nebo svěřené osoby**, § 196 **Zanedbání povinné výživy**, § 198 **Týrání svěřené osoby**, § 199 **Týrání osoby žijící ve společném obydlí**, § 201 **Ohrožování výchovy dítěte**, § 202 **Svádění k pohlavnímu styku**.

Ve druhé Části tohoto zákona jsou v Hlavě deset (Díl pět) uvedeny Trestné činy narušující soužití lidí: § 352 **Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci**, § 353 **Nebezpečné vyhrožování**, § 354 **Nebezpečné pronásledování**.

4 PREVENCE A OSVĚTA PROBLÉMU DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ

V současné době vystupuje do popředí problematika všech stupňů cílené prevence a potřeba společnosti být informována o příčinách, formách a možnostech sociálně edukativních intervencí při zjištění nebo přímo diagnostice syndromu CAN.

Pod širokou osvětou spadá podle Matějčka a Dytrycha⁷⁴ zaměřené a cílevědomé působení na veřejnost tak, aby se dětem vytvářela příznivá společenská atmosféra. Cílem této osvětové činnosti by mělo být celkové povznesení hodnoty dítěte a také hodnoty dobře fungující rodiny pro společnost jako celek.

4.1 Primární a sekundární prevence – osvěta a vzdělávání

„Primární prevence podle definice Světové zdravotnické organizace znamená počínat si tak, aby k určitému neblahému společenskému jevu nedocházelo – tedy předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu příležitost, nedat mu půdu, v níž by mohl zapustit kořeny.“⁷⁵

Matějček⁷⁶ uvádí rozlišení tří vrstev opatření v rámci primární prevence CAN⁷⁷. Jedná se o zaměřené působení na širokou veřejnost, rodiče a vychovatele (i na ty, kteří se na budoucí rodičovství nebo profesionální vychovatelství připravují) a na odborné pracovníky a tzv. veřejné činitele (jedná se hlavně o lékaře, psychology, sociální pracovníky, právníky, soudce a politiky).

Prostředkem působení na širokou veřejnost je široce založená osvěta a jejími činiteli jsou všechny instituce se širokou celospolečenskou působností, které se nějakým způsobem dotýkají života dětí. Patří sem například **školy a školství** jako

⁷⁴ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Týrané a zneužívané dítě. *Otec, dítě, rodina*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 1-3.

⁷⁵ MATĚJČEK, Z. Předcházet je lépe než léčit. In *Týrané, Zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. Kapitola 10, s. 103 – 112.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

celek, sdělovací prostředky, nevládní organizace dětí a mládeže nebo organizace zabývající se rodinou.

Za sekundární prevenci pokládá Matějček⁷⁸ ve spojitosti s CAN:

- jednak vytipování rizikových skupin obyvatelstva a rizikových životních situací, za kterých pravděpodobně k týrání, zanedbávání nebo zneužívání dítěte dochází
- zadruhé cílené, programové působení na tyto skupiny lidí a na tyto situace tak, aby se riziko CAN snížilo na minimum.

„V případě CAN je samozřejmě rozhodující prevence primární tj. taková, která má zabránit, aby se dítěti vůbec ubližovalo.“⁷⁹

Snaha dostat problematiku týrání dětí do povědomí jak profesionálů, tak i laiků je spíše zaměřována na tělesné či sexuální zneužívání. V pozadí zůstává oblast **emocionálního poškozování, přestože je nepochybně součástí tělesného i sexuálního zneužívání.** Problémem je, že **emocionální a psychické týrání nezanechává na rozdíl od fyzického a sexuálního žádné viditelné známky, jen „jizvy na duši“.** Proto zůstává mnohdy přítomnost psychického týrání skryta.⁸⁰

U problematiky syndromu CAN v ČR, zvláště u emocionálního týrání, platí, že by edukace měla být zaměřena na širokou i laickou veřejnost. V oblasti prevence by měla mít hlavní roli systematická edukace o existenci emocionálního týrání, o jeho projevech a důsledcích. Tyto vzdělávací aktivity by měli být zaměřeny jednak na děti, pracovníky pomáhajících profesí, **pedagogy**, širokou veřejnost i na samotné rodiče.⁸¹

⁷⁸ Matějček, Z. Předcházet je lépe než léčit. In *Týrané, Zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. Kapitola 10, s. 103 – 112.

⁷⁹ Matějček, Z., Dytrych, Z. Týrané a zneužívané dítě. *Otec, dítě, rodina*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 1-3.

⁸⁰ Lovasová, L., Marx, D., Hanuš, P. Emocionální týrání a zanedbávání dětí: O čem vypoovídají data z Linky bezpečí? *Česká a slovenská hygiena*, 2005, roč. 2, č. 2, s. 46-49. ISSN 1214-6722.

⁸¹ Tamtéž.

4.2 Preventivní a osvětové aktivity v rámci školy

Bílý kruh bezpečí (dále jen BKB) uvádí tyto doporučení pro pracovníky, kteří jsou díky své profesi v kontaktu s dětmi a dospívajícími⁸²:

- **Znát a vyhledávat si cílené informace o domácím násilí.**
- Při nápadnostech v chování dítěte prověřit i úvahu o domácím násilí v rodině (ověřit v citlivém rozhovoru s dítětem, lze využít i projektivní postupy jako dětskou kresbu, doplňování příběhu atd.).
- Při vysoké pravděpodobnosti, že dítě žije v domácím násilí, je namístě uvažovat o vhodné pomoci, klíčem je podpora oběti domácího násilí – nejčastěji matka. Matce lze v osobním rozhovoru nabídnout místa pomoci, na která se může obrátit. Je-li případ již vyhocený, je třeba hledat i vhodnou podporu a péči pro dítě.
- Další formy pomoci se řídí konkrétními okolnostmi daného případu. Platí zásada, že na prvním místě je právo na bezpečí a ochranu tělesné a psychické integrity dítěte. **Strategie ignorování a nicnedělání je nezodpovědná a nepřijatelná!**
- Pracovat na prevenci domácího násilí ve školách znamená mluvit o domácím násilí ve školách a **zařadit téma domácího násilí vhodnou formou do školních vzdělávacích programů.**

Podle občanského sdružení Rosa je důležité vzdělávat pedagogy v oblasti domácího násilí tak, aby učitelé věděli, jak násilí v rodině žáka identifikovat a také jak dítěti i dospělé oběti v rodině pomoci. Neodborný zásah do rodiny může totiž poškodit oběť násilí, která může být díky odtajnění násilí ohrožena na životě nebo ze strachu nemusí chtít situaci řešit.⁸³

Při řešení domácího násilí je pro učitele i děti nejdůležitější informovanost. Zdroje informací mohou být čerpány také z letáků, brožur, besed, návštěv v krizových centrech apod. **V rámci pomoci dětem, obětem domácího násilí by**

⁸² FOJTÍKOVÁ, Z. Nikdo nemá právo ubližovat druhému. *Rodina a škola*, 2002, roč. 49, č. 4, s. 10-11. ISSN 0035-7766.

⁸³ HRONOVÁ, M. Učitelé často neumějí v případě domácího násilí správně zareagovat. *Školství*, 2008, roč. 16, č. 36, s. 5. ISSN 1210-8316.

měla mít škola zmapovanou síť pomáhajících organizací, vyvěšené kontakty a telefonní čísla, kam se mohou postižení obrátit o pomoc.⁸⁴

Pro případ pomoci dětem a rodinám, ve kterých dochází k domácímu násilí, doporučují pracovníci občanského sdružení Rosa, aby měla škola zpracovaný bezpečnostní plán. Do plánu pomoci by měli být zainteresováni všichni pracovníci školy a měl by obsahovat tyto body:⁸⁵

- Vědět, kdo smí a kdo nesmí vyzvedávat dítě ze školy a školní družiny.
- V případě, že se násilný rodič bude domáhat převzetí dítěte, mít ve složce žáka informace, že styk je zakázáný nebo že je dítě svěřeno matce.
- Pokud nejsou jasná rozhodnutí, doporučit matce návštěvu organizace, která pomáhá obětem domácího násilí a doporučit jí, aby si zajistila právní pomoc.
- Vědět, že dítě je ubytováno v utajeném azylovém domě pro ženy a děti, oběti domácího násilí. Mít kontakty na pracovníka azylového domu.
- Znat kontakty, kam zavolat v případě ohrožení násilným rodičem (Policie ČR, záchranná služba) a znát kontakty na pomáhající organizace.
- Mít vypracovaný krizový scénář, který řeší možné situace ohrožení.
- Vhodné je mít ve škole bezpečnostní kameru při vstupu do školy, která by neměla být volně přístupná, ale uzamčená.
- Ohroženým žákům, kteří se s rodičem skrývají v utajeném azylovém domě, aby mohli přijít na vyučování před otevřením budovy a umožnit odchod ze školy buď dříve, nebo později, aby je nemohl násilný otec sledovat.

V roce 2004 bylo vydáno Usnesení vlády České republiky č. 794. Bod 2 tohoto Usnesení, který obsahuje návrhy na metodická opatření, ukládá Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy zařadit téma domácí násilí do rámcových vzdělávacích programů všech stupňů škol a vzdělávacích programů pro učitele.⁸⁶

⁸⁴ HRUBÁ, J. Násilí v rodině a škola. *Učitelství listy*, 2006/2007, roč. 14, č. 9, s. 15-16. ISSN 1210-7786.

⁸⁵ PROKOPOVÁ, Z. Škola a bezpečnostní plán. In *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. Kapitola 10, s. 28-30.

⁸⁶ *Usnesení vlády České republiky ze dne 25. srpna 2004 č. 794 k Modelovému mezioborovému projektu k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí* [online]. [cit. 2011-04-18]. Dostupné z: <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2004&08-25>.

4.3 Vzdělávací, osvětová a publikační činnost vybraných nestátních neziskových organizací se zaměřením na pedagogické pracovníky

V dnešní době již existuje poměrně rozsáhlá síť nestátních neziskových organizací⁸⁷, které se zabývají pomocí obětem domácího násilí, zneužívání dětí a ochranou dětských práv. Tyto organizace poskytují v rámci osvěty a vzdělávání nejrůznější školení, semináře a vydávají řadu studijních materiálů.

V této kapitole se pokusím o stručnou charakteristiku a zhodnocení dostupnosti těchto zdrojů se zaměřením na osvětu a vzdělávání pedagogů v oblasti domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv s ohledem na jejich využitelnost ve školském systému.

4.3.1 Vzdělávací a osvětová činnost

V této podkapitole jsem se zaměřila na vybrané organizace, které podle mého názoru poskytují služby, které by mohli učitelé i školy v rámci zvyšování povědomí v tématické domácího násilí, zneužívání dětí a ochraně dětských práv využívat.

První organizací, kterou bych chtěla zmínit je Občanské sdružení *Acorus*, které obdrželo v současné době akreditaci od MPSV ČR na tyto vzdělávací programy: Domácí násilí, Komunikace s osobou ohroženou domácím násilím, Posttraumatická stresová porucha ve vztahu k domácímu násilí a práce s dětmi, které zažily domácí násilí. Podle výročních zpráv realizoval Acorus v rámci své činnosti v předchozích letech řadu vzdělávacích aktivit k problematice domácího násilí, které byly určeny pedagogickým pracovníkům.

Do aktuální nabídky vzdělávacích akcí na rok 2011 patří Workshop Vedení rozhovoru (se zvláštním zřetelem na specifika vedení rozhovoru s osobou ohroženou domácím násilím). Workshop je určen pro pracovníky a pracovníce pomáhajících profesí, kteří chtějí zkvalitnit své komunikační dovednosti v jednání s klienty, zmapovat své silné a slabé stránky při vedení rozhovoru a zlepšit svoji verbální komunikaci. Jako cílová skupina jsou uváděni i pedagogové a pedagožky. Podle

⁸⁷ Seznam a stručný popis vybraných nestátních neziskových organizací je uveden v příloze č. 1.

popisu této vzdělávací akce se domnívám, že by mohla být užitečná především pro výchovné poradce základních škol.

Dalším vzdělávacím programem, který Acorus v roce 2011 nabízí je Práce s dětmi, které zažily domácí násilí s cílem seznámit účastníky se specifiky práce s dítětem, které prožilo domácí násilí. Cílovou skupinou programu jsou pracovníci pomáhajících profesí a jeho obsahem obecné informace o domácím násilí, vliv domácího násilí na psychosociální vývoj dítěte, tvorba individuálního plánu péče o děti a praktický nácvik. Podle popisu je tento program hodně podrobný a proto bych ho doporučila především výchovným poradcům nebo školním metodikům prevence.

Mezi další akreditované vzdělávací programy občanského sdružení Acorus patří Posttraumatická stresová porucha ve vztahu k domácímu násilí a Komunikace s osobou ohroženou domácím násilím.

Posledním nabízeným akreditovaným vzdělávacím programem je Domácí násilí. Program obsahuje obecné informace o domácím násilí, specifických znacích a formách domácího násilí, příkladech z praxe, faktorech podmiňujících vznik domácího násilí, projevech osoby ohrožené domácím násilím, vývoji dětí zažívajících domácí násilí v rodinách, projevy dětí v jednotlivých vývojových obdobích, možnosti práce s dětskými oběťmi domácího násilí, možnosti řešení domácího násilí v praxi a specifika komunikace s osobou v krizi.

Další organizací, která v současné době nabízí vzdělávací programy v oblasti domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv je *Vzdělávací institut ochrany dětí* (dále jen VIOD). Mezi cílové skupiny školení patří i pedagogičtí pracovníci a nabídku okruhů témat na semináře tvoří například: Sociálně-právní ochrana dětí, Problematika syndromu CAN – týraní dětí, Zanedbávání dětí, Kriminalita páchaná na dětech, Zásady laické první pomoci, Problematika sexuálně zneužívaného dítěte a Problematika tělesných trestů. V roce 2011 patří do nabídky vzdělávání kurz Spolupráce školy a rodiny s důrazem na práci s dysfunkčními rodinami. Tento kurz je zaměřen na práci a komunikaci pedagogů s problematickými nebo dysfunkčními rodinami. Účastníci budou seznámeni s nejčastějšími patologickými rodinnými vzorci chování a komunikace a také se sociálně-právními aspekty problematiky ohrožených dětí a domácího násilí.

Na internetových stránkách VIODu⁸⁸ v sekci Nabídka dalšího vzdělávání je umístěn elektronický dotazník ke zjištění vzdělávacích potřeb v oblasti dalšího vzdělávání a také možnost zhodnotit již absolvované semináře.

Preventivní činností se zabývá i občanské sdružení **Rosa**. V rámci prevence domácího násilí organizuje pro odbornou veřejnost přednášky, semináře a konference i občanské sdružení Rosa. V případě zájmu o školení je možno občanské sdružení kontaktovat.

Semináře a přednášky pro žáky základních škol i pro pedagogy s cílem osvětlování a prevence problematiky týrání, zneužívání a zanedbávání dětí nabízí například občanské sdružení **Bílý kruh bezpečí**, **Dětské krizové centrum**, **Triangl – centrum pro rodinu** nebo **Fond ohrožených dětí**.

Poslední organizací, kterou bych chtěla v rámci preventivní a osvětové činnosti zmínit je **Pražské centrum primární prevence**⁸⁹ (dále jen PCPP). Cílovou skupinou služeb PCPP jsou ředitelé škol, školní metodici prevence, učitelé, poskytovatelé programů primární prevence, odborná veřejnost, jednotlivé instituce a rodiče. Aktuální nabídka vzdělávacích akcí je umístěna na stránkách PCPP⁹⁰ je v sekci pro pedagogii.

4.3.2 Zdroje informací, které organizace poskytují

V dnešní době z mého pohledu již existuje velké množství dostupných informací o problematice domácího násilí, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a dětských práv. Dobrým a dostupným zdrojem je internet. Žádná jednotná, ucelená odborná literatura není dostupná. V této podkapitole se zaměřím na zdroje informací, které poskytují zmiňované organizace.

Informace o domácím násilí mohou učitelé čerpat z internetových stránek občanských sdružení **Bílý kruh bezpečí**⁹¹, **Acorus**⁹² nebo **Rosa**⁹³.

⁸⁸ <<http://www.viod.cz>>

⁸⁹ Zastřešující organizací je příspěvková organizace Hlavního města Prahy Centrum sociálních služeb Praha.

⁹⁰ <<http://www.prevence-praha.cz>>

⁹¹ <<http://www.bkb.cz>>, <<http://www.donalinka.cz>>, <<http://www.domacinasili.cz>>

⁹² <<http://www.acorus.cz>>

⁹³ <<http://www.rosa-os.cz>>, <<http://www.stopnasili.cz>>

Na stránkách organizací *Nadace Naše dítě*⁹⁴, *Dětské krizové centrum*⁹⁵ a *Fond ohrožených dětí*⁹⁶ jsou dostupné informace o týrání, zneužívání a zanedbávání dětí a o dětských právech.

Za velmi užitečné považují informace organizací, které se specializují přímo na **informace pro pedagogické pracovníky**.

Občanské sdružení *Rosa* provozuje speciální internetové stránky⁹⁷, kde jsou, mimo jiné, v sekci Domácí násilí – pro širokou a odbornou veřejnost informace o domácím násilí pro pedagogy a výchovné poradce základních a středních škol, pro pomáhající profese a také informace o dětech svědčících domácího násilí a o legislativě v České republice týkající se domácího násilí.

V rámci projektu „Podpora dětských práv“ zřídila *Nadace Naše dítě* internetové stránky⁹⁸, které obsahují informace o dětských právech pro děti, - náctileté, rodiče a pedagogy. V sekci pro pedagogy jsou umístěny například informace o právech dětí, informace o realizovaných seminářích včetně jednotlivých prezentací ke stažení a materiálů k výuce obsahující mimo jiné i tyto letáky ke stažení: Týrání dětí, Sexuální zneužívání, Šikana, Rasismus a xenofobie a Dětská práva.

Sekce pro pedagogy a pro rodiče je dostupná i na stránkách *Pražského centra primární prevence*⁹⁹ a je zacílena na dostupnost specifických informací v oblasti primární prevence ve školním prostředí, na distribuci materiálů a informací pro školní metodiky prevence, školní psychology a všechny pedagogy, kteří se zabývají prevencí rizikového chování na školách. V rámci podpory škol při tvorbě Minimálního preventivního programu vytvořilo Pražské centrum primární prevence standardizovaný formulář pro jeho tvorbu. Na formulář pak navazuje Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu¹⁰⁰, který nabízí osnovu pro tvorbu tohoto dokumentu.

⁹⁴ <<http://www.detskaprava.cz>> internetové stránky zřízeny v rámci projektu „Podpora dětských práv“.

⁹⁵ <<http://www.ditekriize.cz>>

⁹⁶ <<http://www.fod.cz>>

⁹⁷ <<http://www.stopnasili.cz>>

⁹⁸ <<http://www.detskaprava.cz>>

⁹⁹ <<http://www.prevence-praha.cz>>

¹⁰⁰ Manuál splňuje definici metodického pokynu MŠMT ČR č. j.: 20006/2007-51.

Další zdroj informací představují různé materiály, které organizace v rámci své publikační činnosti vydávají. Brožury a letáky poskytuje například Občanské sdružení *Bílý kruh bezpečí* a *Acorus*.

V rámci projektu „Podpora dětských práv“ vydala *Nadace Naše dítě* koncem roku 2001 *Slabikář dětských práv*, který byl v lednu 2002 rozeslán do všech základních škol v České republice. Na *Slabikář* pak navazovala publikace „*Dětská práva – vím, co smím?*“¹⁰¹ a *pracovní sešit* „*Vím, co smím?*“, které byly také distribuovány do všech základních škol v České republice. Spolu s publikacemi byla rozeslána i metodika PhDr. Lenky Šulové, Csc., z katedry psychologie Univerzity Karlovy, ve které jsou návody pro učitele, jak s nimi pracovat. *Slabikář*, publikace a pracovní sešit byly určeny pro žáky nižších tříd základních škol. Na publikaci „*Dětská práva – vím, co smím?*“ navazuje v roce 2003 publikace „*Práva jsou pro všechny*“¹⁰², která je určena pro starší školáky základních škol a učně a studenty nižších ročníků středních škol.¹⁰³

Dobry zdroj informací může pro pedagogy znamenat publikace *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*, kterou v roce 2008 vydalo občanské sdružení *Rosa* v rámci projektu prevence kriminality za podpory Magistrátu hlavního města Prahy.

Centrum sociálních služeb Praha vydalo v roce 2010 *Sborník textů k problematice domácího násilí*, který je dostupný na jeho internetových stránkách¹⁰⁴.

¹⁰¹ Publikace je tvořena 20 volnými pracovními listy, kde jsou na jedné straně znázorněna dětská práva a na druhé straně listu otázky, příklady a cvičení pro osvojování si dětských práv interaktivní formou v hodinách školní výuky.

¹⁰² Tato publikace je náročnější a pokročilejší variantou publikace „*Dětská práva – vím, co smím?*“, která zároveň varuje žáky i učitele před tím, aby práva jednotlivce nebyla zdůrazňována bez ohledu na jeho povinnosti a odpovědnosti vůči právům druhých.

¹⁰³ *Výroční zpráva Nadace Naše dítě 2002* [online]. Praha: Nadace Naše dítě, 2003 [cit. 2011-03-26]. s. 31-34. Dostupné z <http://www.nasedite.cz/data/articles/down_262.pdf>.

¹⁰⁴ <<http://www.csspraha.cz>>

5 VÝZKUM

5.1 Cíl výzkumu

Z předchozí teoretické části práce jasně vyplývá, že možnost odhalení domácího násilí v rámci školy je závislá na informovanosti a zkušenostech pedagogů. Vzdělání pedagogové mají větší šanci rozpoznat domácí násilí a zneužívání dětí a také následně správně reagovat při jeho odhalení. V teoretické části popisují, že školy a učitelé mají velké možnosti informace získat.

Cílem výzkumu bylo zjistit:

- jak dalece jsou učitelé na základních školách v konkrétní městské části Prahy v dané problematice informováni,
- jaká je jejich znalost specializovaných organizací, které se zabývají poskytováním informací školám,
- do jaké míry znají produkty a služby, které jsou těmito organizacemi poskytovány a jejichž účelem je zvýšit rozpoznání a odhalení domácího násilí a zneužívání dětí v rámci školského systému,
- zda jsou pedagogové ve vyhledávání těchto informací sami aktivní,
- z jakých zdrojů znalosti získávají
- zda navštěvují vzdělávací akce apod.,
- zda nejsou pouze pasivním příjemcem,
- jak hodnotí aktivity ze strany školy v oblasti prevence odhalování domácího násilí a zneužívání dětí
- zda již řešili konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dětí

Vycházím z vlastního přesvědčení, že být učitelem je profese vyžadující celoživotní studium a vzdělávání. Výzkum si klade i otázku, zda jsou mezi pedagogy nějaké rozdíly v závislosti na věku.

Mladší pedagogové studovali v době, kdy se již o domácím násilí a zneužívání dětí začalo více hovořit. Mladší generace jsou také podle mého názoru otevřenější

novým projektům a počítačově více zdatní. Na základě těchto premis jsem tedy předpokládala, že s přibývajícím věkem budou znalosti i otevřenost k dané problematice nižší.

Vedlejším cílem výzkumu bylo pak také postihnout kvalitu poskytovaných služeb k problému domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv a jaké je mínění pedagogů o těchto službách.

5.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka č. 1: Díky vysoké nabídce služeb a produktů specializovaných organizací předpokládám, že je informovanost pedagogů o problematice domácího násilí a zneužívání dětí vysoká.

Výzkumná otázka č. 2: Z povahy povolání učitele předpokládám, že pedagogové jsou v získávání znalostí o domácím násilí a zneužívání dětí sami aktivní.

Výzkumná otázka č. 3: Mladší učitelé budou více aktivní v získávání znalostí o domácím násilí a zneužívání dětí než učitelé starších generací.

Výzkumná otázka č. 4: Učitelé, kteří se zajímají o problematiku domácího násilí a zneužívání dětí a aktivně vyhledávají informace k dané problematice, mají větší šanci rozpoznat a odhalit konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dítěte.

5.3 Metodologie

Předmětem mého výzkumu jsou školy z vybrané městské části Prahy. Jako metoda sběru dat byly použity standardizované dotazníky. Tato výzkumná technika je velmi formalizovaná. Každý respondent je dotázán na přesně tytéž informace, jsou kladeny stejně formulované otázky ve stejném pořadí. Základem standardizovaného dotazníku pro tento výzkum jsou otázky, které se týkají informovanosti a zájmu

pedagogů o problematiku domácího násilí. Dotazník je uveden v příloze práce (příloha č. 2).

Výzkum jsem provedla ve spolupráci s městskou částí Prahy 6. Na poradě ředitelů jsem požádala ředitele základních škol o spolupráci při výzkumu, samozřejmě se zpětnou vazbou pro školy.

Ředitelé si přímo vyžádali dotazníky pouze elektronickou formou. Ředitelé zároveň upozorňovali na velkou administrativní zátěž svou i učitelů.

Dotazníky¹⁰⁵ byly prostřednictvím odboru školství městské části Prahy 6 rozslány ředitelům všech patnácti základních škol vybrané městské části s tím, aby je postoupili třídním učitelům prvního a druhého stupně. Záměrně jsem se soustředila na třídní učitele, protože mají ve vztahu k dětem ve škole nejširší kompetence, a také jsou s dětmi v nejčastějším kontaktu.

I přes opakovanou urgenci pedagogů s žádostí o vyplnění dotazníku byla poměrně nízká návratnost. Z patnácti základních škol zareagovalo na výzkum 60% z nich. Z celkového počtu třídních učitelů v těchto základních školách zaslalo zpět vyplněný dotazník 70 učitelů (21%).

Převážnou většinu respondentů tvořily ženy, a to 91% výběrového souboru. To je přirozené a odpovídá to skutečnému složení pedagogů na základních školách v České republice.

Podle genderové analýzy českého školství z roku 2006 souvisí poměr mužů a žen se stupněm školy. To znamená, čím nižší stupeň vzdělávání, tím větší je převaha žen mezi vyučujícími. Podle této analýzy tvoří na základních školách učitelky 84% všech vyučujících. Z toho je na prvním stupni zastoupení žen 94% a na druhém stupni 75%.¹⁰⁶

V městské části Prahy 6 je celkově z třídních učitelů prvního a druhého stupně základních škol 85% žen a 15% mužů.

Z výběrového souboru je 54% respondentů z prvního stupně a 46% respondentů z druhého stupně základních škol. Co se týče věkového složení respondentů, tak odpovědělo z výběrového souboru 17% učitelů ve věkové skupině do 35 let, 61,5% učitelů ve věkové skupině 36-50 let a 21,5% učitelů ve věkové skupině nad 50 let.

¹⁰⁵ Anonymita dotazníků byla zajištěna ukládáním jednotlivých dotazníků do celkového souboru.

¹⁰⁶ *Genderová analýza českého školství* [online]. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006. Projekt prolomit vlny [cit. 2011-04-24]. Dostupné z <<http://www.proequality.cz/res/data/001/000186.pdf>>.

5.4 Výsledky výzkumných otázek a interpretace dat

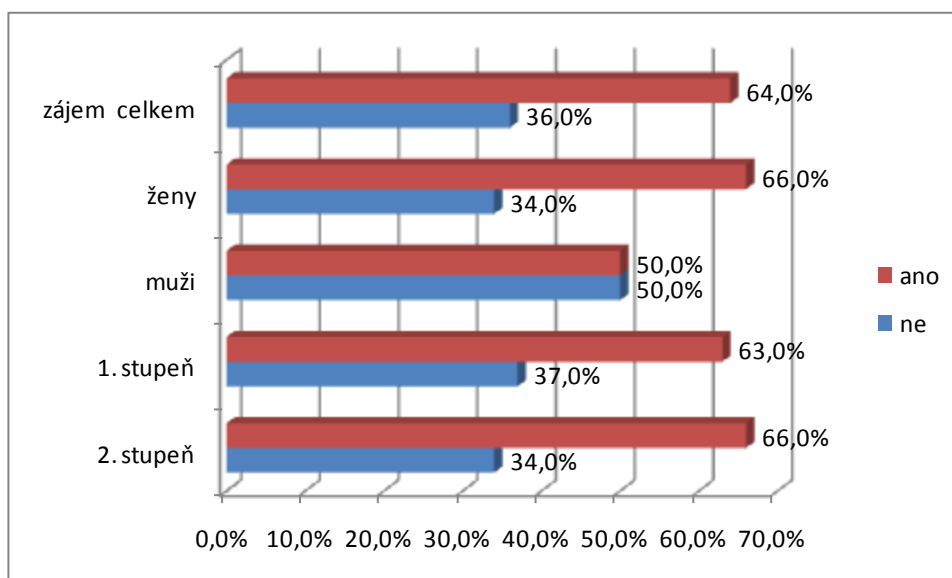
Z výsledků výzkumu můžeme říci, že mezi učiteli základních škol je celkově zájem o problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv poměrně vysoký. Jak můžeme vidět v grafu č. 1, tak 64% respondentů uvedlo, že se o danou problematiku zajímá. Vzhledem k povaze učitelské profese jsem předpokládala větší zájem o danou problematiku. Pokud ale uvážím, že učitelé mají mnoho oborů, které by měli v rámci své profese sledovat, tak fakt, že dva ze tří učitelů o danou problematiku zájem projevují, je poměrně uspokojivý.

Z hlediska pohlaví projevují o problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv větší zájem ženy, a to více než ve dvou třetinách. U mužů projevila zájem o danou problematiku jen polovina z nich. Možným vysvětlením může být na jedné straně větší citlivost žen a na straně druhé u mužů větší sklon tuto problematiku bagatelizovat.

Mezi učiteli na prvním a druhém stupni základní školy není v zájmu o danou problematiku významný rozdíl. Na druhém stupni uvedlo zájem o danou problematiku dvě třetiny učitelů a na prvním stupni necelé dvě třetiny. U učitelů prvního stupně se domnívám, že by měli dané problematice věnovat více pozornosti. Jak uvádím v teoretické části, tak podle zkušeností pracovníků Dětského krizového centra jsou děti schopny činit samy aktivní kroky k odtažení syndromu CAN nejdříve od dvanácti let.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Viz. Kapitola 2.2 Postup při podezření nebo odhalení domácího násilí a zneužívání dětí v rámci školy.

GRAF Č. 1: ZÁJEM O PROBLEMATIKU DOMÁCÍHO NÁSILÍ, ZNEUŽÍVÁNÍ A OCHRANY DĚTSKÝCH PRÁV V PROCENTECH (CELKOVÝ ZÁJEM, POHLAVÍ, STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY)

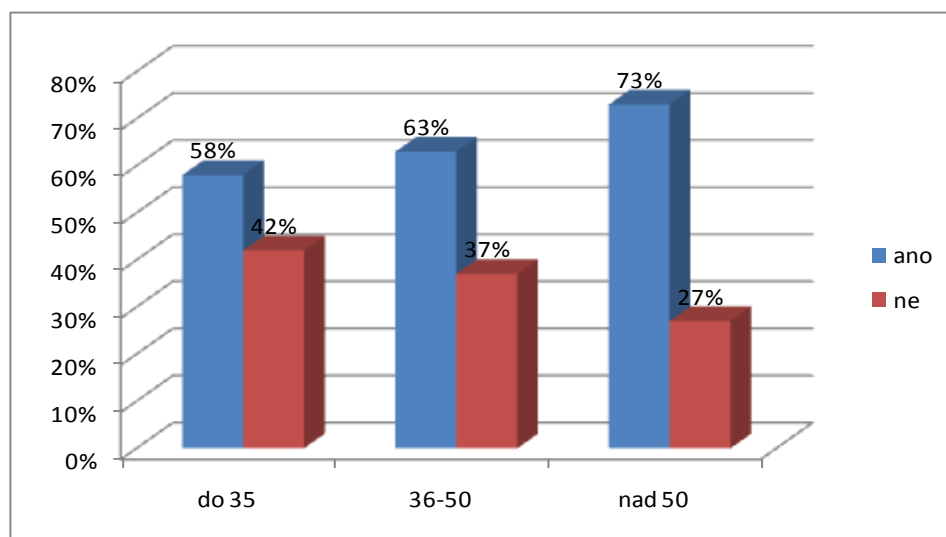

Výzkum naznačuje, že **zájem o problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv se zvyšuje úměrně s rostoucím věkem pedagogů.** Tento výsledek není podle mého očekávání a je v rozporu s mým původním předpokladem, že s přibývajícím věkem budou znalosti a otevřenost k problematice domácího násilí a zneužívání dětí nižší.

Jak můžeme vidět v grafu č. 2, ve věkové skupině nad 50 let se o danou problematiku zajímá 73% učitelů oproti věkové skupině do 35 let, kde uvádí zájem o problematiku pouze 58% učitelů. Ve věkové skupině 36-50 let uvedlo zájem o danou problematiku 63% učitelů.

Větší zájem u starších učitelů může vysvětlovat snaha o orientaci v současné situaci týkající se problematiky domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv v závislosti na délce jejich pedagogického působení, během kterého mohlo dojít k určitému vývoji. Na druhé straně může být menší zájem u mladších pedagogů způsoben pocitem určitého „nafukování“ a přeceňování problému domácího násilí a zneužívání dětí, které může mít paradoxně za následek jeho podcenění. Dalším možným faktorem může být i zkušenost nebo na druhé straně nezkušenost s výchovou vlastních dětí.

GRAF Č. 2: ZÁJEM O PROBLEMATIKU DOMÁCÍHO NÁSILÍ, ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A OCHRANY DĚTSKÝCH PRÁV V ZÁVISLOSTI NA VĚKU RESPONDENTŮ V PROCENTECH

Graf č. 3 znázorňuje znalost organizací, které svou činností mohou přispět ke zlepšení odhalování a řešení domácího násilí a zneužívání dětí v rámci školského systému, kterou uvedlo 64% respondentů z našeho souboru.

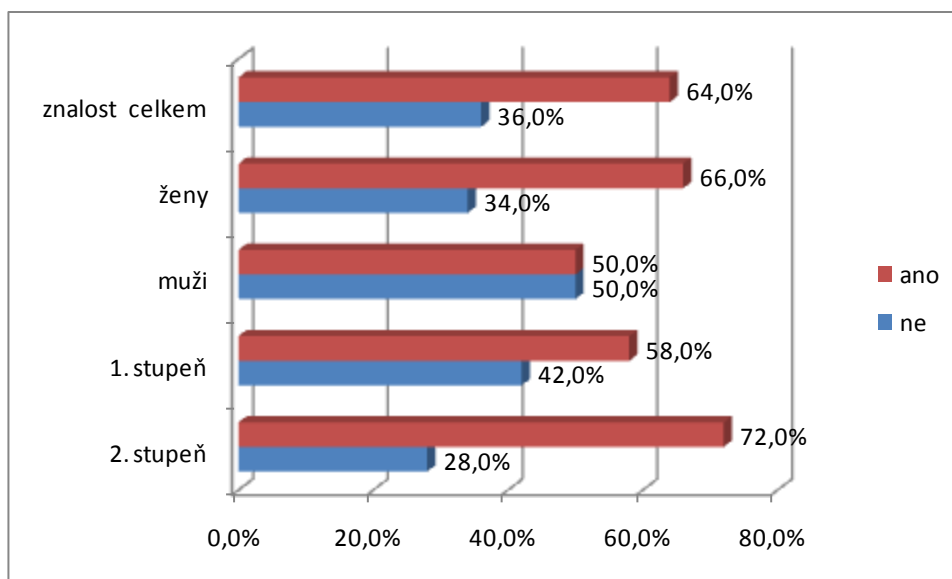
I přes poměrně vysokou část pedagogů, kteří znalost zmiňovaných organizací uvedli, není tento výsledek podle mého očekávání. Pokud přihlídneme k tomu, že jde o učitele, a tedy po rodině o druhé nejdůležitější osoby pro socializaci, výchovu a ochranu dětí, tak je **více než třetina pedagogů, která organizace nezná, poměrně vysoká část**. Podle mého názoru by mělo být s programy a projekty těchto organizací seznámeno mnohem více učitelů. Domnívám se, že učitelé by měli mít alespoň povědomí o existenci těchto organizací, aby věděli, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc nebo kam popřípadě odkázat postižené děti a rodiče. Zde bych ráda upozornila na fakt, že by měla mít škola zmapovanou síť pomáhajících organizací, jak uvádím v teoretické části.¹⁰⁸

Z hlediska pohlaví vykazují větší znalost organizací zabývajících se prevencí a ochranou dětských práv a pomocí obětem domácího násilí a zneužívání dětí opět ženy, a to ve více než dvou třetinách, oproti polovině u mužů.

Vzhledem ke stupni základní školy zná dané organizace 72% učitelů z druhého stupně a pouze 58% učitelů z prvního stupně.

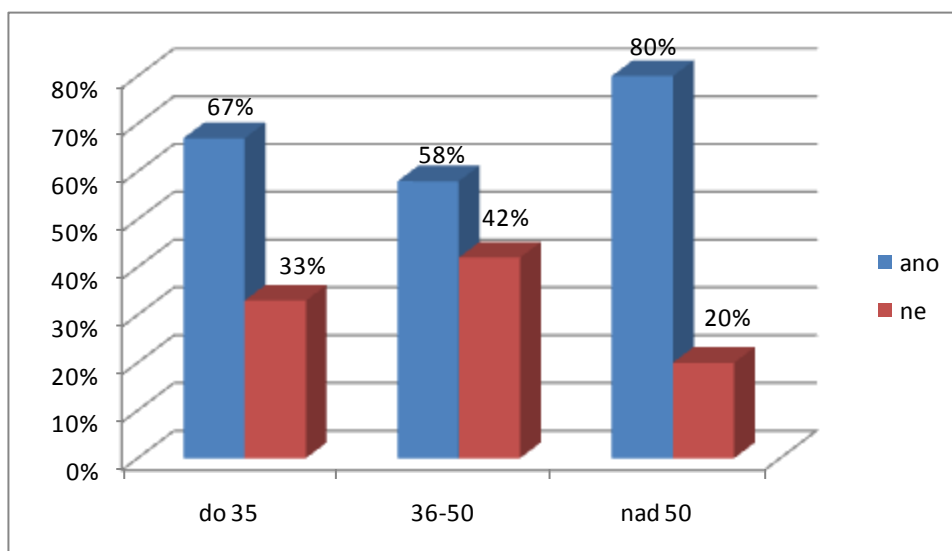
¹⁰⁸ Viz. Kapitola 4.2 Preventivní a osvětové aktivity v rámci školy.

GRAF Č. 3: ZNALOST ORGANIZACÍ ZABÝVAJÍCÍCH SE PREVENČÍ A OCHRANOU DĚTSKÝCH PRÁV A POMOCÍ OBĚTEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V PROCENTECH (CELKOVÁ ZNALOST, POHLACÍ, STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY)

Z hlediska věku vynikali ve znalosti organizací zabývajících se prevencí a ochranou dětských práv a pomocí obětem domácího násilí a zneužívání dětí opět učitelé starší 50 let. Jak můžeme vidět v grafu č. 4, tak z učitelů ve věkové skupině nad 50 let odpověděla pouze jedna pětina, že žádnou organizaci nezná. Naproti tomu jedna třetina učitelů ve věkové skupině do 35 let nezná žádnou takovou organizaci a ve věkové kategorii 36-50 let přiznalo neznalost organizací dokonce 42% učitelů.

GRAF Č. 4: ZNALOST ORGANIZACÍ ZABÝVAJÍCÍCH SE PREVENČÍ A OCHRANOU DĚTSKÝCH PRÁV A POMOCÍ OBĚTEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V ZÁVISLOSTI NA VĚKU V PROCENTECH

Vedle znalosti a neznalosti uváděli respondenti také znalost konkrétních organizací. Podle četnosti jednotlivých odpovědí znají učitelé nejvíce Fond ohrožených dětí (23%), Linku bezpečí (17%), Bílý kruh bezpečí (15%), občanské sdružení Rosa (7%), Nadaci Naše dítě (6%), Dětské krizové centrum (5%), Prevcentrum (5%) a občanské sdružení Acorus (4%). Fond ohrožených dětí uváděli učitelé ve většině případů ve spojitosti s „Klokánkem“.¹⁰⁹

Výsledky výzkumu naznačují **minimální výskyt účasti pedagogů na vzdělávacích akcích, které pořádají organizace zabývající se problematikou domácího násilí, zneužívání dětí a ochranou dětských práv**. Účast uvedlo pouze 6% respondentů. Vzhledem k široké nabídce vzdělávacích akcí jsem předpokládala, že bude učitelé mnohem více využívána. Otázkou je, jestli o vzdělávání v dané problematice nejeví učitelé zájem a nejsou dostatečně motivováni nebo je škola v tomto směru nepodporuje. Možným vysvětlením může být i nedostatek financí na vzdělávací akce.

Výsledky zájmu o problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv a znalost organizací zabývajících se danou problematikou mohou do určité míry souviset s tím, že se zvyšujícím se věkem také stoupá počet respondentů, kteří se setkali s domácím násilím a zneužíváním dětí a již sami řešili konkrétní případ.

V tabulce č. 1 vidíme, že **průměrný věk pedagogů, kteří doposud neřešili konkrétní případ domácího násilí, je v našem souboru téměř o 15 let nižší než průměrný věk pedagogů, kteří se s domácím násilím přímo setkali**. Hodnota P ukazuje, že je tento rozdíl statisticky významný, zamítáme tak nulovou hypotézu o shodnosti průměru. Pomocí analýzy závislosti těchto dvou proměnných byl také objeven vztah. Korelační koeficient je 0,45.

¹⁰⁹ Klokánky mají pověření Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Děti mohou být do Klokánku přijímány na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí, žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci.

TABULKA Č. 1: DVOUVÝBĚROVÝ T-TESTS ROVNOSTÍ ROZPTYLŮ

	<i>Soubor 1</i>	<i>Soubor 2</i>
Stř. hodnota	41,745763	56,25
Rozptyl	91,434249	89,64286
Pozorování	59	8
Společný rozptyl	91,24133	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	65	
t Stat	-4,030257	
P(T<=t) (1)	7,431E-05	
t krit (1)	1,668636	
P(T<=t) (2)	0,0001486	
t krit (2)	1,9971379	

TABULKA Č. 2: PEARSONŮV KORELAČNÍ KOEFICIENT

	<i>Sloupec 1</i>	<i>Sloupec 2</i>
Sloupec 1	1	
Sloupec 2	0,447136	1

Tento výsledek může mít dvě roviny vysvětlení. Jednou z možností může být zvyšující se pravděpodobnost setkání s tímto jevem v závislosti na délce praxe. Druhým vysvětlením mohou být větší zkušenosti starších pedagogů, díky kterým se jim naskytne větší možnost domácí násilí a zneužívání dětí odhalit. Jinými slovy „zkušené oko vidí to, co mladší přehlédne“.

Domnívám se, že obě vysvětlení jsou správná. Skutečnost, že se však starší učitelé zajímají více o danou problematiku a mají více informací, se spíše přiklání k druhému vysvětlení.

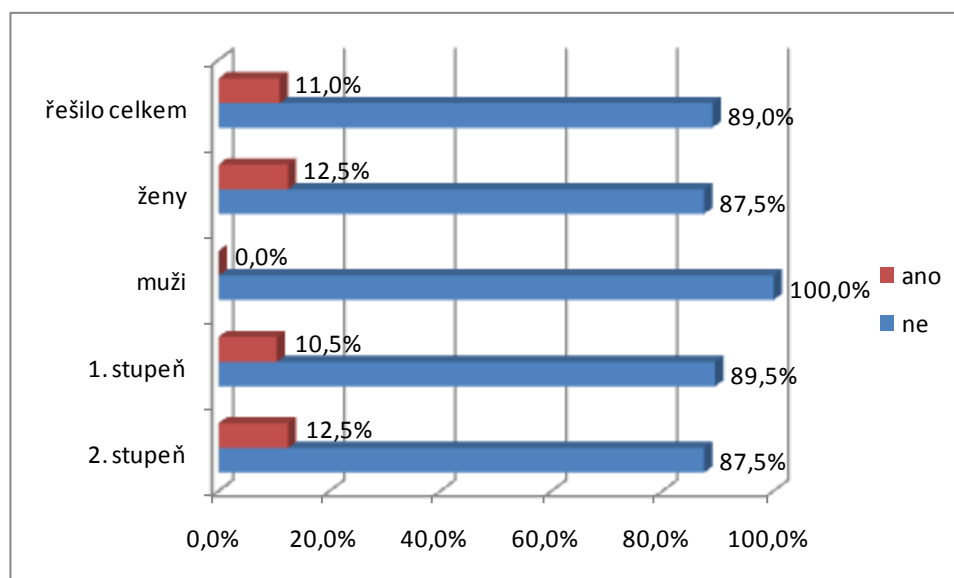
V grafu č. 5 můžeme vidět, kolik procent respondentů celkem řešilo konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dětí. Řešení případu domácího násilí a zneužívání dětí ve škole přiznalo 11% učitelů. I když je to zdánlivě malá část, tak se domnívám, že vzhledem k velikosti našeho souboru respondentů jde o poměrně vysokou incidenci. Z učitelů, kteří situaci domácího násilí a zneužívání dětí řešili,

uvedlo 87,5%, že věděli, jak v dané situaci postupovat. Jako postup řešení uvedli všichni učitelé kontaktování Oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Z hlediska pohlaví řešily konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dětí pouze ženy.

Výzkum naznačuje, že mezi učiteli prvního a druhého stupně základní školy není v řešení konkrétního případu domácího násilí a zneužívání dětí významný rozdíl. Na prvním stupni řešilo konkrétní případ 10,5% učitelů a na druhém stupni 12,5% učitelů. Tento výsledek není zcela podle mého očekávání. Na základě statistických údajů o věkovém složení dětských obětí násilí, které se nejvíce objevuje u dětí ve věkové skupině 5-9 let, ¹¹⁰ jsem předpokládala výrazně vyšší výskyt řešených případů u učitelů na prvním stupni základní školy než u učitelů na druhém stupni.

GRAF Č. 5: ŘEŠENÍ KONKRÉTNÍHO PŘÍPADU DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V PROCENTECH (ŘEŠILI CELKEM, POHLAVÍ, STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY)

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí uvádí několik doporučení pro pracovníky, kteří jsou díky své profesi v kontaktu s dětmi a dospívajícími. Mezi tato doporučení patří i „**Znát a vyhledávat si cílené informace o domácím násilí**“.¹¹¹ Důležitost informovanosti pedagogů v této problematice uvádějí i další zdroje.

¹¹⁰ Viz. Kapitola 1.1.2 Domácí násilí a děti.

¹¹¹ Podrobně viz. Kapitola 5.2 Preventivní a osvětové aktivity v rámci školy.

Z tohoto důvodu jsem zařadila téma vyhledávání informací o domácím násilí a zneužívání dětí i do mého výzkumu.¹¹²

Podle grafu č. 6 je patrné vysoké procento učitelů, kteří vyhledávají informace o domácím násilí, zneužívání dětí a ochraně dětských práv. Celkově uvedlo 70% respondentů z našeho souboru, že vyhledává informace o dané problematice.

Otázkou je, nakolik je to reálné. Z učitelů, kteří uvedli, že informace o dané problematice vyhledávají, uvedlo 16% respondentů, že používá jako zdroj informací pouze televizi, denní tisk nebo rozhlas. Podle mého názoru televize, denní tisk a rozhlas představují zdroje informací, které umožňují pouze jejich pasivní příjem a které podle mého názoru nelze zařadit mezi aktivní vyhledávání informací.

Proto se domnívám, že fakticky aktivně vyhledává informace o domácím násilí, zneužívání dětí a ochraně dětských práv pouze 54% učitelů z výběrového souboru. Toto by znamenalo, že téměř polovina učitelů aktivně informace o dané problematice nevyhledává, což je podle mého názoru velmi alarmující.

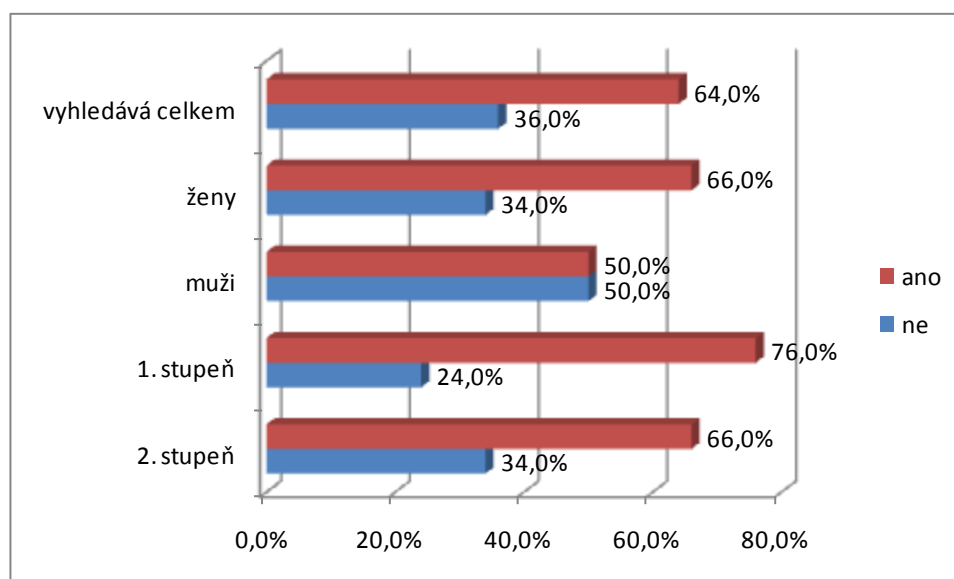
Tento výsledek není v souladu s výzkumnou otázkou č. 2 - Z povahy povolání učitele předpokládám, že pedagogové jsou v získávání znalostí o domácím násilí a zneužívání dětí sami aktivní.

Výzkum naznačuje, že je ve vyhledávání informací mezi muži a ženami patrný rozdíl. Vyhledávání informací o dané problematice uvedly dvě třetiny žen oproti polovině mužů.

Ne příliš patrný rozdíl ve vyhledávání informací k dané problematice je mezi učiteli prvního a druhého stupně základní školy. Z prvního stupně vyhledává informace 76% učitelů a z druhého stupně 66% učitelů.

¹¹² Souvislost řešení konkrétního případu domácího násilí a zneužívání dětí se zájmem o danou problematiku a vyhledáváním informací je uvedena v grafu č. 11.

GRAF Č. 6: VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ, ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A OCHRANĚ DĚTSKÝCH PRÁV V PROCENTECH (CELKOVÉ VYHLEDÁVÁNÍ, POHLAVÍ, STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY)

Z výsledků výzkumu vyplývá, že úměrně s věkem pedagogů se zvyšuje i počet těch, kteří informace o domácím násilí a zneužívání dětí sami vyhledávají.

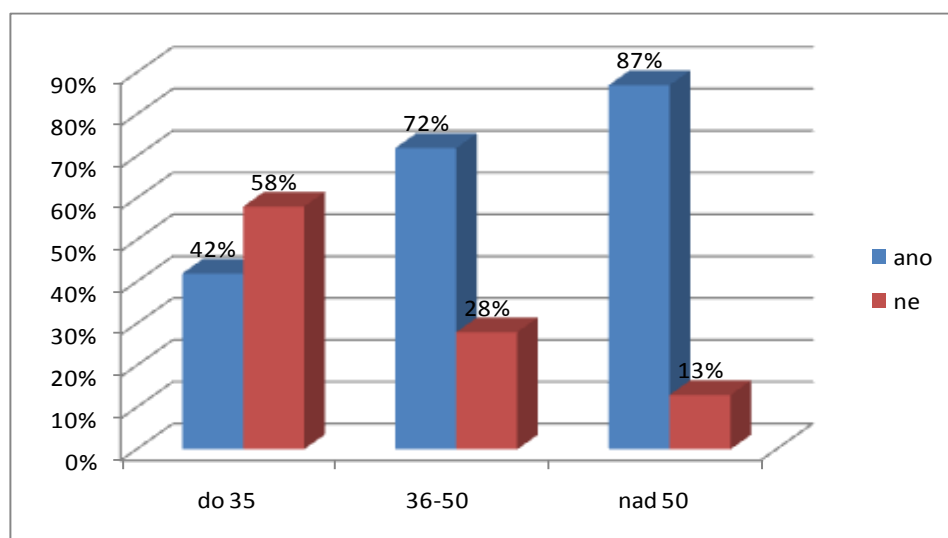
V grafu č. 7 je patrný velký rozdíl mezi jednotlivými věkovými skupinami. Zatímco ve věkové skupině nad 50 let vyhledává informace o dané problematice celých 87% pedagogů, tak ve věkové skupině do 35 let je to pouze 42%. Ve věkové skupině 36-50 let vyhledává informace o problematice 72% pedagogů.

Podle mého názoru je velmi zážející, že z mladých učitelů do 35 let je více než polovina těch, kteří k dané problematice sami žádné informace nevyhledávají.

Výsledky výzkumu se neshodují s výzkumnou otázkou č. 3 - Mladší učitelé budou více aktivní v získávání znalostí o domácím násilí a zneužívání dětí než učitelé starších generací.

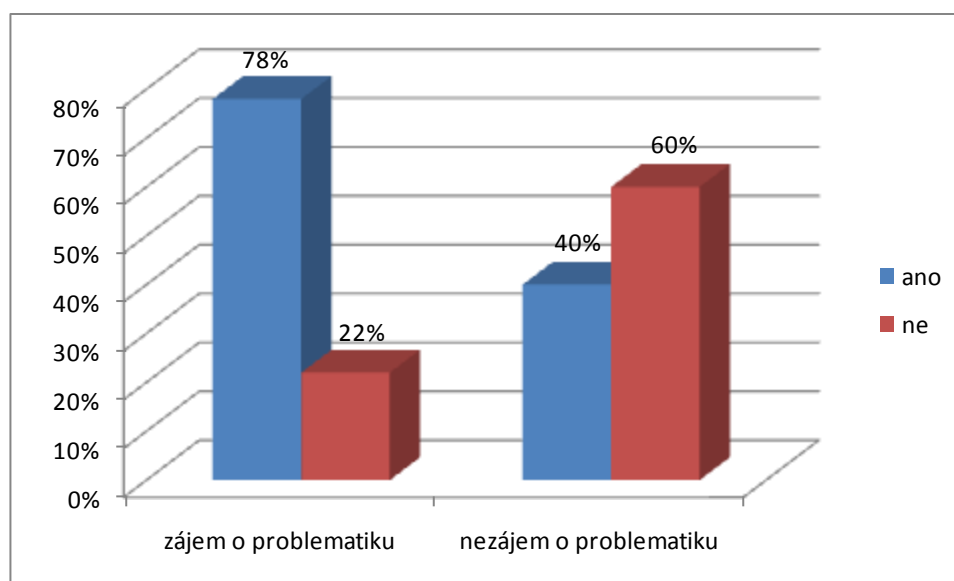
Otázkou zůstává, proč tomu tak je. Předpokládala jsem, že mladí učitelé, vzhledem k tomu, že nemohou mít podle mého názoru ještě tolik praktických zkušeností, budou k dané problematice přistupovat aktivněji. Možným vysvětlením těchto výsledků může být zahlcení sledováním a zvládáním vlastního oboru u mladších učitelů, kteří již nemusejí mít na další vzdělávání kapacitu. Starší učitelé mají již dostatek praxe a tím pádem více prostoru pro rozšiřování svých dosavadních znalostí.

GRAF Č. 7: VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ O PROBLEMATICE DOMÁCÍHO NÁSILÍ, ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A OCHRANĚ DĚTSKÝCH PRÁV V ZÁVISLOSTI NA VĚKU V PROCENTECH

Zajímavé výsledky udává graf č. 8, kde vidíme porovnání znalostí organizací zabývajících se prevencí domácího násilí a zneužívání dětí a zájmu o tuto problematiku. 40 % respondentů nezajímajících se o problematiku přesto uvádí, že organizace zná. Toto podle mého názoru může ukazovat na aktivní činnost těchto organizací, na jejich snahu, aby se jejich práce dostala mezi učitele, i přestože se učitelé sami v této problematice aktivně nevzdělávají. Nebo na druhé straně na aktivní snahu škol, které se snaží dostat informace do povědomí svých pedagogů. Naproti tomu je zarážející poměrně vysoké procento respondentů, kteří neznají tyto organizace, a to i přes jejich zájem o problematiku. Konkrétně 22% pedagogů, kteří se zajímají o problematiku domácího násilí a zneužívání dětí, nezná žádnou organizaci, která vytváří programy a projekty pro učitele s cílem zlepšit odhalení domácího násilí a zneužívání dětí ve školním prostředí.

GRAF Č. 8: ZNALOST ORGANIZACÍ ZABÝVAJÍCÍMI SE PREVENČÍ A OCHRANOU DĚTSKÝCH PRÁV A POMOCÍ OBĚTEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V ZÁVISLOSTI NA ZÁJMU O DANOU PROBLEMATIKU V PROCENTECH

Graf č. 9 ukazuje, jaké zdroje informací o danou problematiku respondenti z našeho souboru využívají. Výzkum naznačuje, že mezi využíváním jednotlivých zdrojů není významný rozdíl. Informace z internetu čerpají učitelé v 30%, z letáků a brožur v 26% a z odborné literatury v 22%, stejně jako z jiných zdrojů.

U jednotlivých možností měli respondenti volbu vypsát konkrétní zdroje informací. U internetových zdrojů učitelé podle četnosti uváděli nejvíce www.domacinasili.cz¹¹³ (24%), www.fod.cz¹¹⁴ (16%), www.linkabezpeci.cz (12%) a www.detskaprava.cz¹¹⁵ (8%). Tento výsledek není podle mého očekávání. V dnešní době je na internetu dle mého názoru dostupné nepřehledné množství informací a organizace poskytují množství internetových stránek, kde jsou informace o dětských právech, domácím násilí a zneužívání dětí určené přímo pro pedagogické pracovníky, které by mohli učitelé využívat jako zdroj informací.¹¹⁶

Za zmínku stojí „jiné“ zdroje informací, kde učitelé uvádějí nejvíce televizi (34%), denní tisk (25%) a rádio (12%). Otázkou je, jak si tento výsledek vysvětlovat. Podle mého názoru se tyto zdroje zabývají až těmi nejhoršími případy týrání a zneužívání dětí, ale nezaměřují se na to, jak domácí násilí a zneužívání dětí

¹¹³ Internetové stránky provozované občanským sdružením Bílý kruh bezpečí.

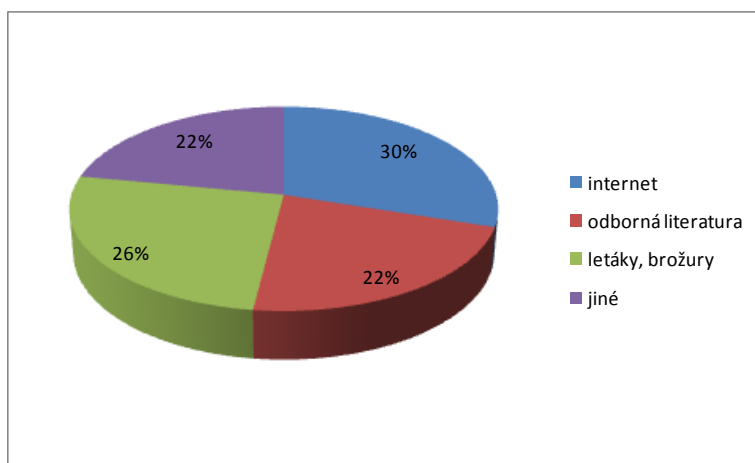
¹¹⁴ Internetové stránky občanského sdružení Fond ohrožených dětí.

¹¹⁵ Internetové stránky zřízené občanským sdružením Nadace Naše dítě v rámci projektu „Podpora dětských práv“.

¹¹⁶ Viz. Kapitola 5.3.3 Zdroje informací, které organizace poskytují.

rozpoznat, popřípadě odhalit. Z jiného pohledu je na druhou stranu dobré, že je na tuto problematiku v médiích upozorňováno a možná to přispěje i k většímu zájmu pedagogů a zvýšení jejich ostražitosti při rozpoznávání případů domácího násilí a zneužívání dětí.

GRAF Č. 9: ZDROJE VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ, ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A OCHRANĚ DĚTSKÝCH PRÁV V PROCENTECH

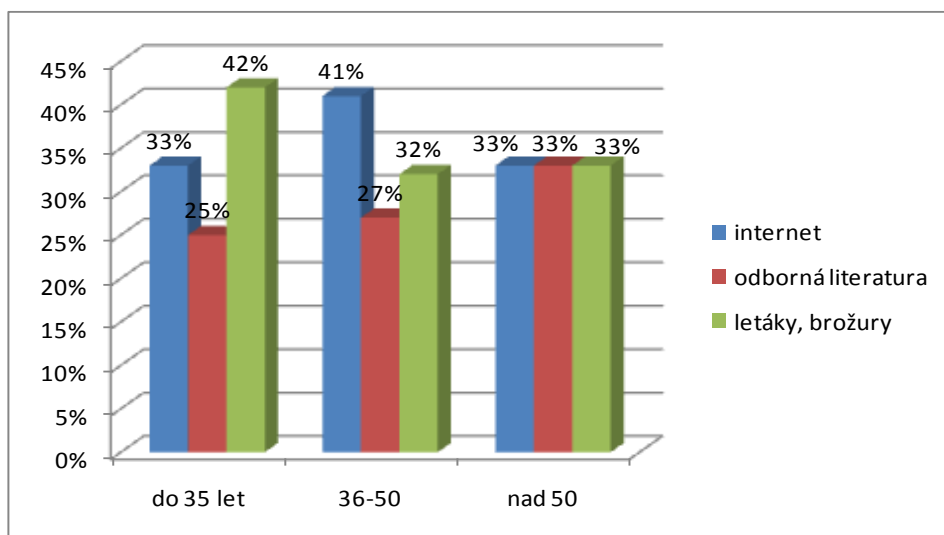
Výsledky využívání zdrojů k získávání informací o domácím násilí, zneužívání dětí a ochraně dětských práv v závislosti na věku respondentů můžeme vidět v grafu č. 10. Jako „jiné“ uvedli učitelé převážně televizi, denní tisk nebo rádio, které nepovažují, jak jsem již uvedla, za zdroj aktivního vyhledávání informací k dané problematice. Z tohoto důvodu jsem do hodnocení zdrojů informací v závislosti na věku zařadila jen internet, odbornou literaturu, letáky a brožury.

U pedagogů do 35 let jsou jako zdroj informací k dané problematice nejvíce využívány letáky a brožury (42%) a internet (33%). Nejméně je mladými učiteli využívána odborná literatura (25%). Ve věkové skupině 36-50 let velmi převládá jako zdroj informací internet (41%) a letáky a brožury (32%). Nejméně je v této věkové skupině opět využívána odborná literatura (27%). U pedagogů ve věkové skupině nad 50 let jsou zdroje informací vyrovnány a každý je využíván z jedné třetiny.

Za zmínku stojí odborná literatura, jejíž využívání se zvyšuje úměrně se stoupajícím věkem pedagogů. U internetu jako zdroje informací mě překvapili

učitelé ve věkové skupině nad 50 let, kteří ho využívají téměř ve stejném procentu jako učitelé ve věku do 35 let.

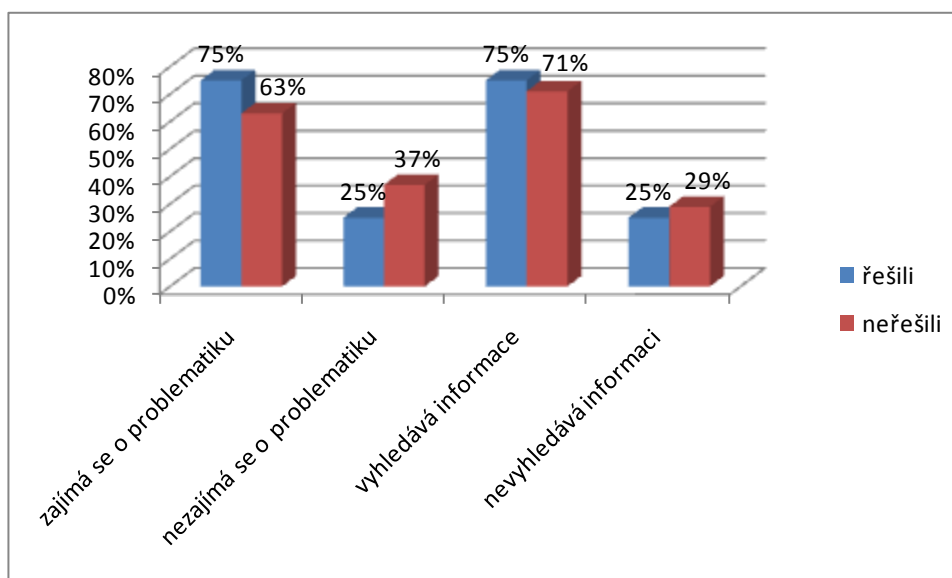
GRAF Č. 10: ZDROJE VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A OCHRANĚ DĚTSKÝCH PRÁV V ZÁVISLOSTI NA VĚKU V PROCENTECH

Výzkum naznačuje určitý vztah mezi zájmem o danou problematiku a vyhledáváním informací v souvislosti s řešením konkrétních případů domácího násilí a zneužívání dětí. Učitelé, kteří uvedli, že již řešili konkrétní případ, vykazují vyšší zájem o problematiku a vyhledávání informací než učitelé, kteří ještě konkrétní případ neřešili. Jak můžeme vidět v grafu č. 11, tak z učitelů, kteří již konkrétní případ řešili, uvedlo zájem o danou problematiku 74%. Z učitelů, kteří konkrétní případ dosud neřešili, uvedlo zájem o danou problematiku pouze 63%. V souvislosti s vyhledáváním informací je rozdíl sice méně patrný, ale přesto vyhledávají informace k dané problematice více učitelé, kteří již konkrétní případ řešili (75%) než učitelé, kteří konkrétní případ dosud neřešili (71%).

Tento výsledek je podle mého očekávání a koresponduje s výzkumnou otázkou č. 4 - Učitelé, kteří se zajímají o problematiku domácího násilí a zneužívání dětí a aktivně vyhledávají informace k dané problematice, mají větší šanci rozpoznat a odhalit konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dítěte. Tímto výsledkem se mi potvrdil předpoklad, který zdůrazňuji v celé práci, a to důležitost informovanosti a vzdělávání v dané problematice.

GRAF Č. 11: ŘEŠENÍ KONKRÉTNÍHO PŘÍPADU DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V ZÁVISLOSTI NA ZÁJMU O PROBLEMATIKU A VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ V PROCENTECH

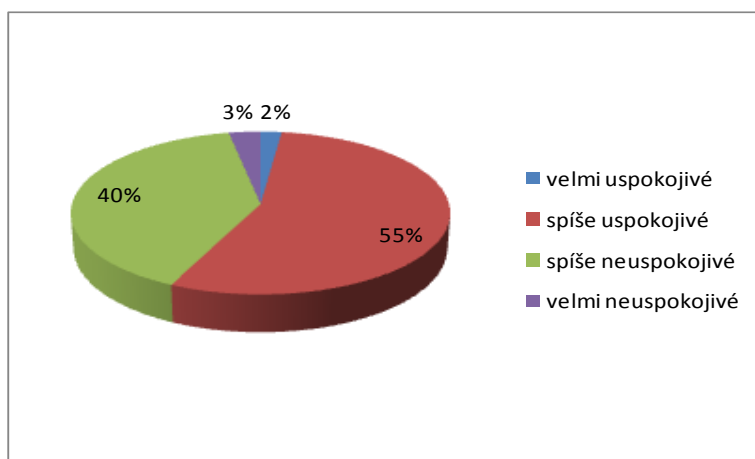

Následující čtyři grafy ukazují výsledky hodnocení dostupnosti informací o domácím násilí a zneužívání dětí v souvislosti jednak s jeho rozpoznáním a také s řešením situace v případě podezření. Tato hodnocení jsou zobrazena i v souvislosti s faktem, jestli učitelé informace sami vyhledávají či nikoliv.

V grafu č. 12 můžeme vidět výsledky hodnocení dostupnosti informací o domácím násilí a zneužívání dětí z pohledu učitelů.

V souvislosti s rozpoznáním domácího násilí a zneužívání dětí hodnotilo množství dostupných informací jako velmi uspokojivé pouze 2% pedagogů a jako spíše uspokojivé 55%. Na proti tomu jako spíše neuspokojivé hodnotilo množství informací 40% respondentů a jako velmi neuspokojivé pouze 3%.

GRAF Č. 12: HODNOCENÍ DOSTUPNOSTI KVALITNÍCH INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V SOUVISLOSTI S JEHO ROZPOZNÁNÍM V PROCENTECH

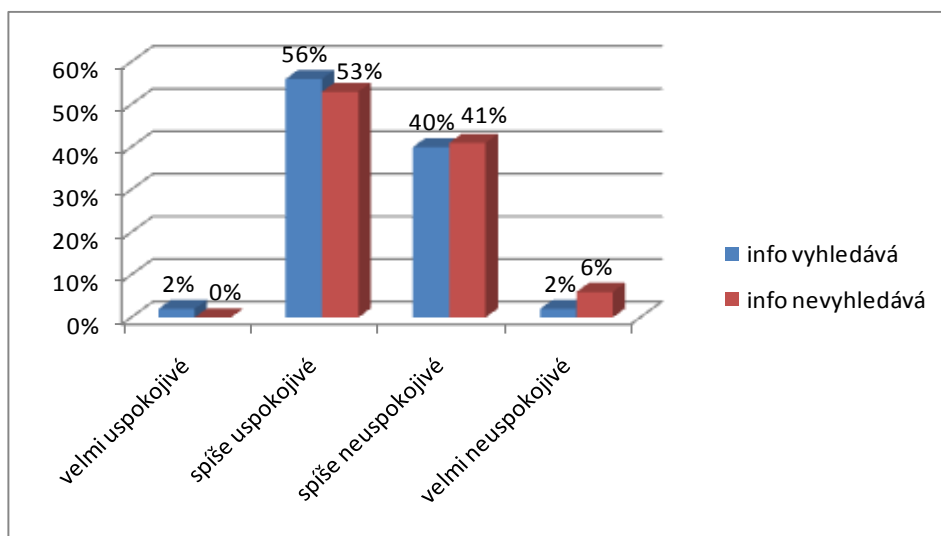

Větší vypovídající hodnotu má podle mého názoru hodnocení dostupnosti informací o domácím násilí a zneužívání dětí respondenty, kteří informace o dané problematice fakticky vyhledávají. V grafu č. 13 je patrný vztah mezi hodnocením dostupnosti informací a jejich vyhledáváním.

Učitelé, kteří vyhledávají informace o dané problematice, hodnotí dostupnost informací o domácím násilí a zneužívání dětí v souvislosti s jeho rozpoznáním pozitivněji než pedagogové, kteří informace nevyhledávají. Z respondentů, kteří informace vyhledávají, hodnotí 2% učitelů dostupnost informací k dané problematice jako velmi uspokojivou, 56% jako spíše uspokojivou, 40% jako spíše neuspokojivou a pouze 2% jako velmi neuspokojivou.

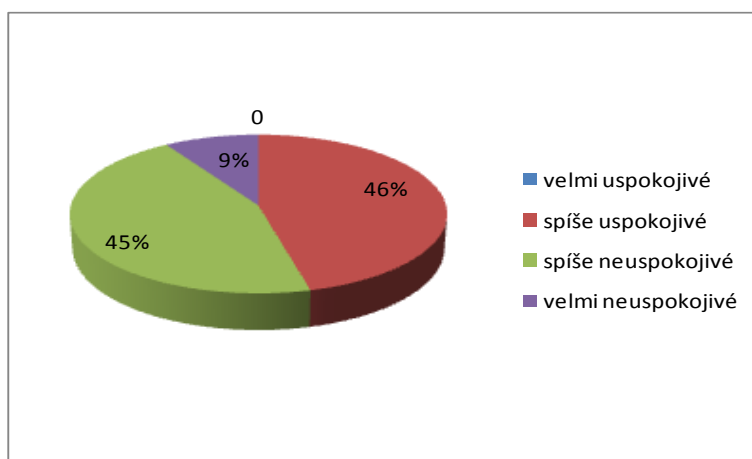
Celkově považuje dostupnost zmiňovaných informací za uspokojivou více než polovina těchto učitelů. Podle tohoto výsledku se můžeme domnívat, že informací k problematice domácího násilí a zneužívání dětí v souvislosti s jeho rozpoznáním je na našem trhu poměrně dostačující množství. K tomuto názoru se přikláním.

GRAF Č. 13: HODNOCENÍ DOSTUPNOSTI KVALITNÍCH INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V SOUVISLOSTI S JEHO ROZPOZNÁNÍM V ZÁVISLOSTI NA VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ V PROCENTECH

Dále bylo respondenty hodnoceno dostupné množství informací o domácím násilí a zneužívání dětí v souvislosti s řešením situace v případě jeho podezření. Výsledky tohoto hodnocení uvádí graf č. 14. Za velmi uspokojivé nepokládá množství informací nikdo z pedagogů. Jako spíše uspokojivé hodnotí množství informací 46% respondentů, za spíše neuspokojivé 45% a za velmi neuspokojivé 9% pedagogů.

GRAF Č. 14: HODNOCENÍ DOSTUPNOSTI KVALITNÍCH INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V SOUVISLOSTI S ŘEŠENÍM SITUACE V PŘÍPADĚ JEHO PODEZDŘENÍ V PROCENTECH

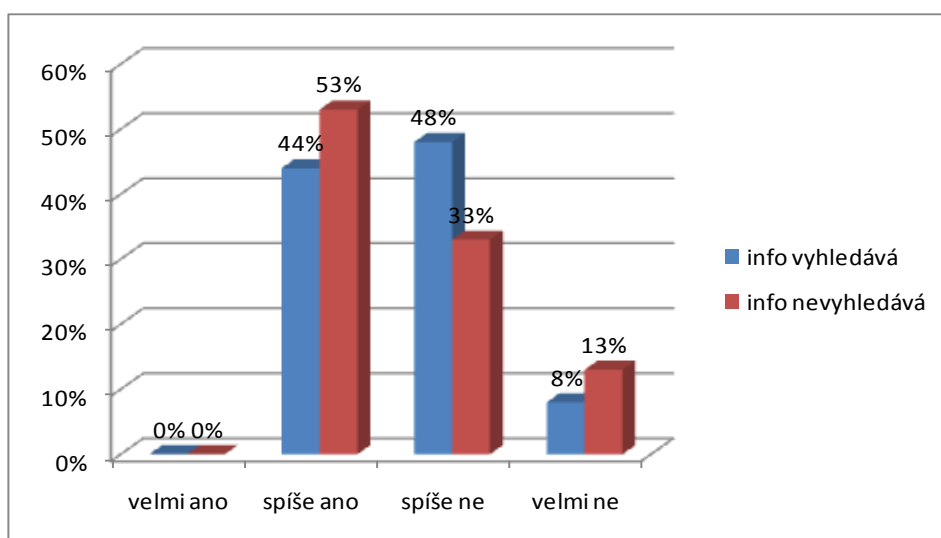
Graf č. 15 ukazuje hodnocení dostupnosti informací o domácím násilí a zneužívání dětí v souvislosti s řešením situace v případě podezření v závislosti na vyhledávání informací, ve kterém je opět patrný vztah mezi hodnocením dostupnosti informací a jejich vyhledáváním.

V souvislosti s řešením situace v případě podezření hodnotí učitelé vyhledávající informace hůře. Za spíše uspokojivé považuje tyto informace pouze 44% těchto učitelů. Oproti tomu považuje tyto informace 48% těchto učitelů za spíše neuspokojivé a 8% učitelů za velmi neuspokojivé. Celkově považuje dostupnost zmiňovaných informací za neuspokojivé více než polovina těchto učitelů.

Hodnocení dostupnosti množství kvalitních informací o dané problematice v souvislosti s řešením situace v případě podezření nedopadlo podle mého očekávání. Otázkou je, jak si toto vysvětlit. Na jedné straně záleží na tom, jak detailně učitelé informace vyhledávají. V tomto případě souhlasím s výrokem, který uvedl jeden respondent v dotazníku: „Kdo chce, informace najde!“.

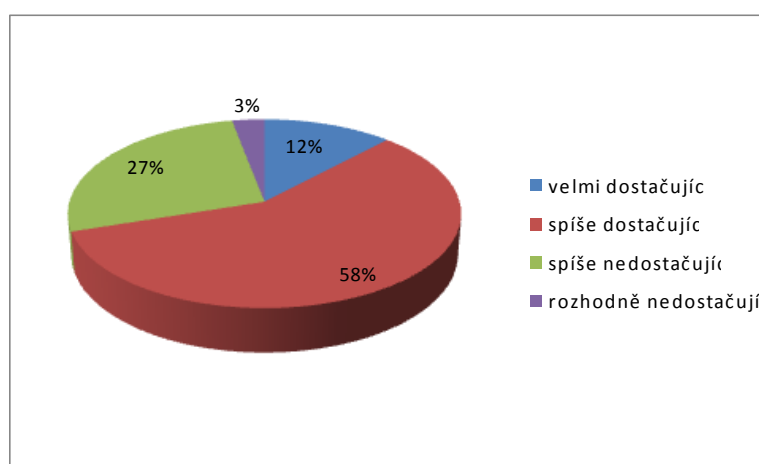
Na druhé straně je opravdu možné, že jsou dostupné informace o domácím násilí a zneužívání dětí v souvislosti s řešením situace v případě podezření z pohledu pedagogů skutečně nedostatečné. V tomto případě by tedy stálo za uvážení upozornit na tento fakt organizace zabývající se danou problematikou.

GRAF Č. 15: HODNOCENÍ DOSTUPNOSTI KVALITNÍCH INFORMACÍ O DOMÁCÍM NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V SOUVISLOSTI S ŘEŠENÍM SITUACE V PŘÍPADĚ JEHO PODEZŘENÍ V SOUVISLOSTI S VYHLEDÁVÁNÍM INFORMACÍ V PROCENTECH

Další zajímavé výsledky uvádí graf č. 16, ve kterém můžeme vidět hodnocení dostatečnosti aktivity ze strany školy v oblasti prevence a odhalování domácího násilí a zneužívání dětí. Výzkum naznačuje, že pedagogové celkově hodnotí aktivitu školy v dané problematice poměrně pozitivně. Téměř dvě třetiny učitelů hodnotí aktivitu školy jako velmi nebo spíše dostačující. Na druhé straně není zanedbatelná třetina učitelů, která hodnotí aktivitu školy jako spíše nebo rozhodně nedostačující.

GRAF Č. 16: HODNOCENÍ DOSTATEČNOSTI AKTIVITY ZE STRANY ŠKOLY V OBLASTI PREVENCE A ODHALOVÁNÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V PROCENTECH

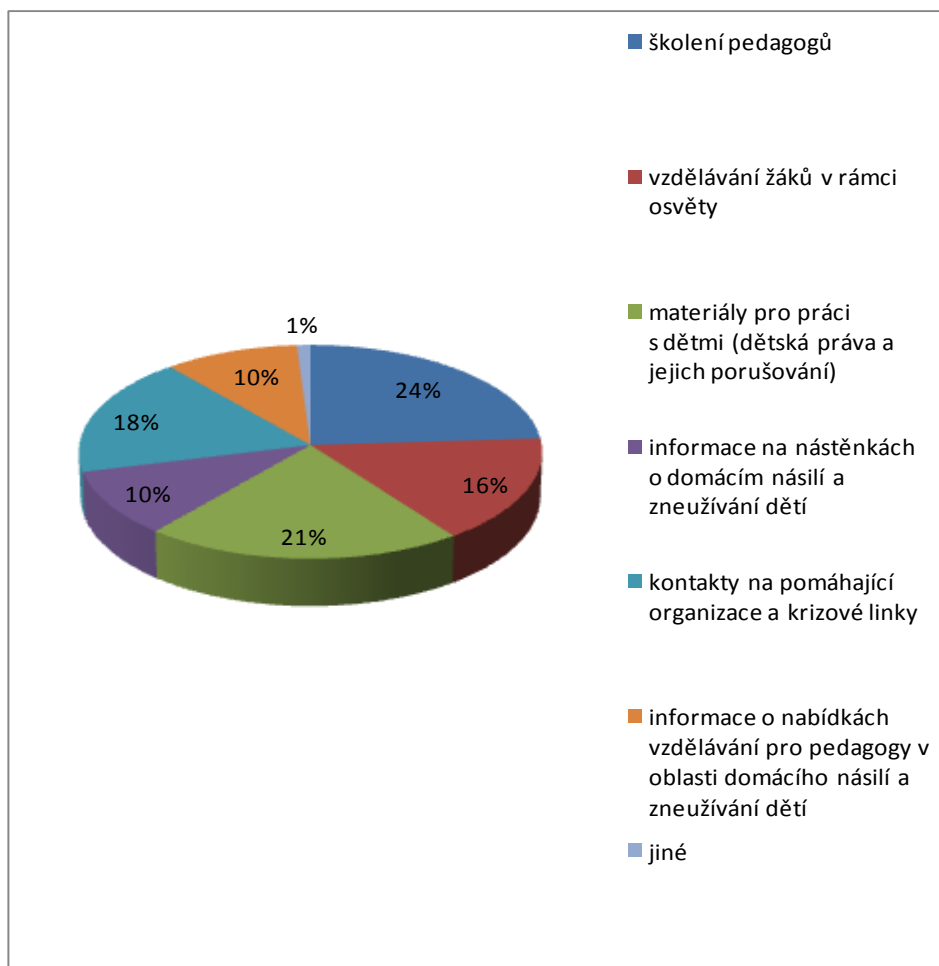
I přes spíše pozitivní hodnocení aktivity školy v oblasti prevence ochrany dětských práv, domácího násilí a zneužívání dětí uvedla téměř polovina pedagogů (49%) jednotlivé aktivity, které na jejich škole chybí. Respondenti mohli označit i více možností.

V grafu č. 17 můžeme vidět jednotlivé aktivity, které podle pedagogů na jejich školách chybí. Podle četnosti jednotlivých odpovědí postrádají učitelé nejvíce školení pedagogů (24%), materiály pro práci s dětmi o dětských právech a jejich porušování (21%), kontakty na pomáhající organizace a krizové linky (18%) a vzdělávání žáků v rámci osvěty dané problematiky (16%). Jako další chybějící aktivity byly uvedeny informace na nástěnkách o domácím násilí a zneužívání dětí (10%) a informace o nabídkách vzdělávání pro pedagogy v oblasti domácího násilí a zneužívání dětí (10%).

Z těchto výsledků považují za **nejzávažnější chybějící kontakty na pomáhající organizace a krizové linky**, které by neměly na žádné škole chybět a

vzdělávání žáků v rámci osvěty dané problematiky, které je doporučováno zařadit vhodnou formou do školních vzdělávacích programů.¹¹⁷

GRAF Č. 17: CO CHYBÍ VE ŠKOLÁCH V RÁMCI PREVENCE OCHRANY DĚTSKÝCH PRÁV, ODHALOVÁNÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ A POMOCI V PŘÍPADĚ PODEZŘENÍ NA DOMÁCÍ NÁSILÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ V PROCENTECH

Následující tabulky a grafy ukazují výsledky znalostí a hodnocení čtyř konkrétních produktů, které byly vydány organizacemi zabývajícími se prevencí ochrany dětských práv a pomoci obětem domácího násilí a zneužívání dětí.

Publikaci **Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí**¹¹⁸ vydalo v roce 2008 občanské sdružení Rosa. V případě zájmu pedagogů byla Publikace k dispozici v občanském sdružení Rosa zdarma k vyzvednutí.

¹¹⁷ Viz. Kapitola 4.2 Preventivní a osvětové aktivity v rámci školy

¹¹⁸ Viz. Kapitola 5.3.3 Zdroje informací, které organizace poskytují.

Další tři publikace byly v průběhu roku 2001 až 2003 vydány Nadací Naše dítě v rámci projektu „Podpora dětských práv“ a byly určeny pro práci s dětmi ve třídách v rámci prevence porušování dětských práv. Publikace byly rozeslány do všech základních škol v České republice. Každá publikace byla určena pro jiný stupeň základní školy. **Slabikář dětských práv a Dětská práva – vím, co smím** s pracovním sešitem, byly určeny pro žáky nižších tříd základních škol a publikace **Práva jsou pro všechny** pro starší školáky základních škol.

Výzkum naznačuje, že celková znalost výše uvedených produktů je poměrně nízká. Výsledky znalosti publikací pro práci s dětmi nedopadly podle mého očekávání. Díky faktu, že Nadace Naše dítě uvádí, že byly materiály o dětských právech rozeslány na všechny základní školy v České republice, jsem předpokládala ze strany učitelů jejich větší znalost a využití pro práci s dětmi při vyučování.

Prvním hodnoceným produktem je Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí. Z výzkumu vyplývá, že celková znalost tohoto produktu je velmi nízká. Neznalost Manuálu uvádí více než tři čtvrtiny učitelů oproti necelé čtvrtině respondentů, která uvádí jeho znalost.

V závislosti na stupni základní školy zná Manuál 34% učitelů z druhého stupně a pouze 14% učitelů z prvního stupně základních škol, jak můžeme vidět v tabulce č. 3.

TABULKA Č. 3: ZNALOST PRODUKTU – MANUÁL PRO UČITELE: ŠKOLA A DĚTI VYSTAVENÉ DOMÁCÍMU NÁSILÍ V ZÁVISLOSTI NA STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY A CELKOVÁ ZNALOST V PROCENTECH

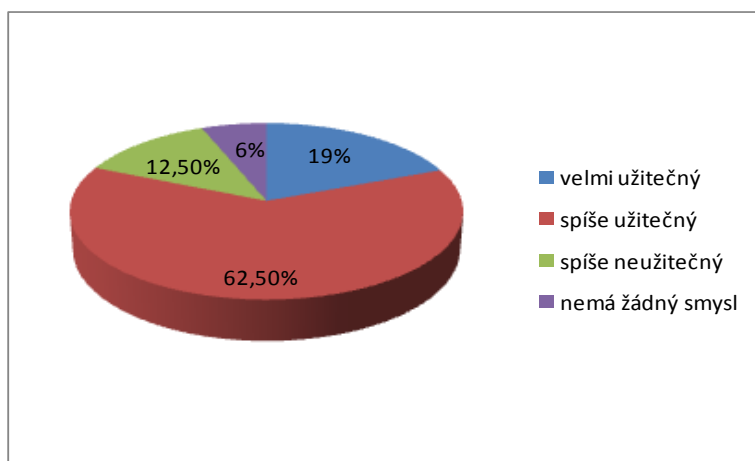
znalost produktu	1. stupeň	2. stupeň	celkem
zná	14%	34%	24%
nezná	86%	66%	76%

Graf č. 18 uvádí výsledky hodnocení Manuálu u respondentů, kteří uvedli znalost tohoto produktu. Z hlediska využitelnosti výzkum naznačuje u tohoto produktu celkově vysoké hodnocení. Za velmi užitečný považuje Manuál 19%

učitelů a za spíše užitečný 62,5%. Na druhé straně je podle 12,5% učitelů Manuál spíše neúčinný a pouze 6% učitelů si myslí, že nemá žádný smysl.

Vzhledem k tomu, že více než čtyři pětiny respondentů, kteří Manuál znají a používají, ho hodnotí jako užitečný, si myslím, že by se měl více dostat do povědomí pedagogů, kteří by ho mohli v praxi mnohem více využívat.

GRAF Č. 18: HODNOCENÍ PRODUKTU – MANUÁL PRO UČITELE: ŠKOLA A DĚTI VYSTAVENÉ DOMÁCÍMU NÁSILÍ V PROCENTECH

Dalším hodnoceným produktem je Slabikář dětských práv. Výzkum nasvědčuje tomu, že mezi znalostí a neznalostí tohoto produktu není u pedagogů žádný rozdíl. Polovina respondentů uvedla, že Slabikář zná a polovina uvedla jeho neznalost.

Nepatrný rozdíl ve znalosti této publikaci se objevil v závislosti na stupni základních škol. Tabulka č. 4 ukazuje, že uvedený produkt zná 56% učitelů z prvního stupně a 44% učitelů z druhého stupně. Tento výsledek odpovídá mému předpokladu, protože je tento produkt určen především pro nižší ročníky základních škol.

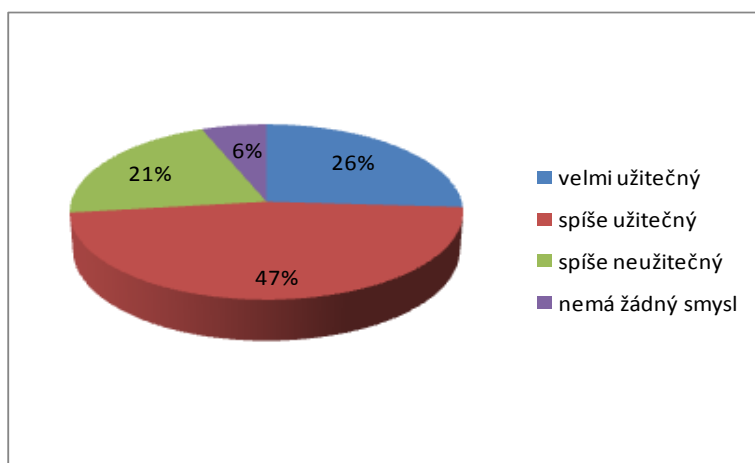
TABULKA Č. 4: ZNALOST PRODUKTU – SLABIKÁŘ DĚTSKÝCH PRÁV V ZÁVISLOSTI NA STUPNI ZÁKLADNÍŠKOLY A CELKOVÁ ZNALOST V PROCENTECH

znalost produktu	1. stupeň	2. stupeň	celkem
zná	56%	44%	50%
nezná	44%	54%	50%

V grafu č. 19 můžeme vidět výsledky hodnocení Slabikáře dětských práv od respondentů, kteří uvedli, že tento produkt znají. 26% učitelů hodnotí Slabikář jako velmi užitečný a 47% učitelů jako spíše užitečný. Za spíše neužitečný tento produkt považuje 21% respondentů a 6% respondentů se domnívá, že nemá žádný smysl.

Z výzkumu vyplývá poměrně vysoké hodnocení užitečnosti daného produktu. Téměř tři čtvrtiny učitelů považují Slabikář dětských práv za užitečný při práci s dětmi.

GRAF Č. 19: HODNOCENÍ PRODUKTU – SLABIKÁŘ DĚTSKÝCH PRÁV V PROCENTECH

U produktu Publikace „Dětská práva – Víím, co smím“ s pracovním sešitem „Vím, co smím“ převládá u respondentů spíše jeho neznalost. Znalost této publikace přiznalo pouze 40% učitelů.

Výzkum nenaznačuje významný rozdíl ve znalosti této publikace v závislosti na stupni základní školy. Publikaci zná 42% učitelů z prvního stupně a 37,5% učitelů z druhého stupně, jak můžeme vidět v tabulce č. 5.

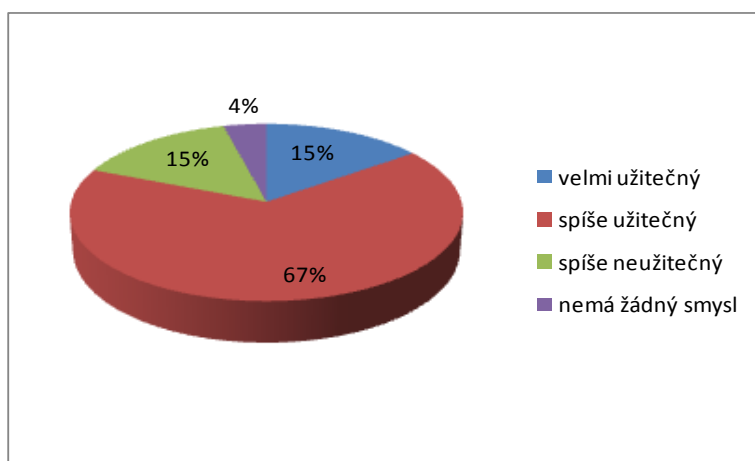
TABULKA Č. 5: ZNALOST PRODUKTU – PUBLIKACE „DĚTSKÁ PRÁVA – VÍM, CO SMÍM“ S PRACOVNÍM SEŠITEM „VÍM, CO SMÍM“ V ZÁVISLOSTI NA STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY A CELKOVÁ ZNALOST V PROCENTECH

znalost produktu	1. stupeň	2. stupeň	celkem
zná	42%	38%	40%
nezná	58%	62%	60%

Graf č. 20 ukazuje výsledky hodnocení publikace „Dětská práva – Víím, co smím“ s pracovním sešitem „Víím, co smím“ od respondentů, kteří tento produkt znají. 15% učitelů hodnotí tento produkt jako velmi užitečný, 67% jako spíše užitečný, 15% jako spíše neúžitečný a pouze 4% učitelů si myslí, že nemá žádný smysl.

Výzkum naznačuje velmi pozitivní hodnocení daného produktu. Více než čtyři pětiny pedagogů považují publikaci „Dětská práva – Víím, co smím“ s pracovním sešitem „Víím, co smím“ za užitečnou pro práci s dětmi.

GRAF Č. 20: HODNOCENÍ PRODUKTU – PUBLIKACE „DĚTSKÁ PRÁVA – VÍÍM, CO SMÍÍM“ S PRACOVNÍÍM SEŠÍÍTEM „VÍÍM, CO SMÍÍM“ V PROCENTECH

Posledním hodnoceným produktem je publikace „Práva jsou pro všechny“. Podle výsledků výzkumu je jeho znalost mezi učiteli velmi mizivá. Znalost tohoto produktu uvedlo pouze 19% pedagogů.

V závislosti na stupni základních škol se objevil rozdíl ve znalosti tohoto produktu. Jak můžeme vidět v tabulce č. 6, tak publikaci „Práva jsou pro všechny“ zná 11% učitelů z prvního stupně a 28% učitelů z druhého stupně základních škol. Tento výsledek odpovídá mému předpokladu, protože tato publikace je určena především starším žákům základních škol.

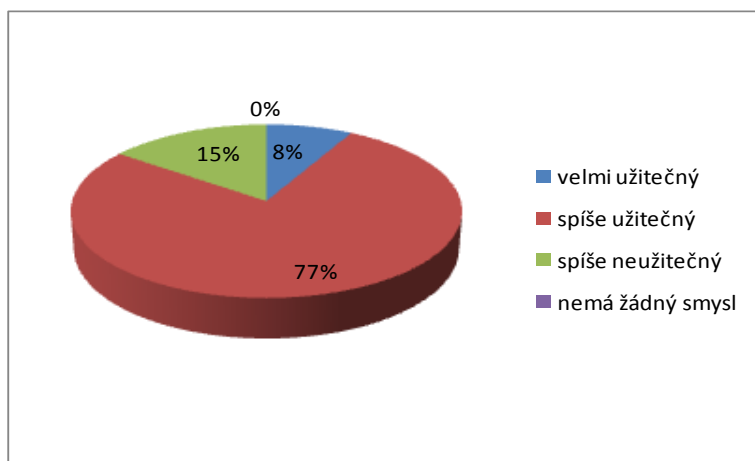
TABULKA Č. 6: ZNALOST PRODUKTU – PUBLIKACE „PRÁVA JSOU PRO VŠECHNY“ V ZÁVISLOSTI NA STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY A CELKOVÁ ZNALOST V PROCENTECH

znalost produktu	1. stupeň	2. stupeň	celkem
zná	11%	28%	19%
nezná	89%	72%	81%

V grafu č. 21 můžeme vidět výsledky hodnocení publikace „Práva jsou pro všechny“ z pohledu respondentů, kteří uvedli, že tento produkt znají. Za velmi užitečný považuje tuto publikaci 8% učitelů, za spíše užitečný 77% učitelů a za spíše neúžitečný pouze 15% učitelů. Nikdo z respondentů se nedomnívá, že tento produkt nemá žádný smysl.

Výzkum nasvědčuje velmi pozitivnímu hodnocení této publikace. Více než čtyři pětiny pedagogů se domnívá, že publikace „Práva jsou pro všechny“, je užitečná pro práci s dětmi.

GRAF Č. 21: HODNOCENÍ PRODUKTU – PUBLIKACE „PRÁVA JSOU PRO VŠECHNY“ V PROCENTECH

Po zhodnocení výsledků znalosti a využívání výše uvedených produktů pro práci s dětmi v souvislosti s jejich právy mi připadá velmi zarážející fakt jejich vysoké neznalosti v závislosti na tom, že z respondentů, kteří reagovali na to, že v jejich škole v rámci prevence dané problematiky něco chybí, uvedla více než jedna pětina nedostatečnost materiálů pro práci s dětmi týkající se dětských práv a jejich porušování.

Vzhledem k tomu, že učitelé, kteří výše uvedené produkty znají, hodnotí jejich užitečnost velmi pozitivně, si myslím, že by měly být na školách více využívány. Otázkou je, jestli byli s těmito publikacemi, které byly Nadací Naše dítě vydány a zaslány do všech škol, učitelé vůbec seznámeni.

Na základě zhodnocení výsledků výzkumu jako celku se domnívám, že **nejsou tyto výsledky v souladu s výzkumnou otázkou č. 1 - Díky vysoké nabídce služeb a produktů specializovaných organizací předpokládám, že je informovanost pedagogů o problematice domácího násilí a zneužívání dětí vysoká.** Domnívám se, že pod informovanost můžeme zahrnout výsledky znalosti organizací, vyhledávání informací a účast na vzdělávacích akcích. Vzhledem k tomu, že **třetina učitelů nezná organizace zabývající se prevencí a ochranou dětských práv a pomocí obětem domácího násilí a zneužívání dětí, téměř polovina učitelů aktivně nevyhledává informace k dané problematice a 94% učitelů se nezúčastnilo žádné vzdělávací akce pořádané zmiňovanými organizacemi, nelze říci, že je informovanost pedagogů v dané problematice vysoká.**

Závěrem bych chtěla říci, že toto téma naskýtá řadu dalších možných směrů zkoumání. Další výzkum by mohl být například zacílen na srovnání s jinými mimopražskými okresy. Do větší hloubky by mohly být zkoumány příčiny nepříliš vysoké aktivity pedagogů v dané problematice a zjištění možných návrhů zlepšení ze strany školy.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo nastínit problematiku rozpoznání a odhalení domácího násilí a zneužívání dětí v kontextu školského systému se zaměřením na míru informovanosti a vzdělanosti učitelů základních škol městské části Prahy 6 v dané problematice.

Domácí násilí zásadně ovlivňuje fungování rodinného systému jako celku a pro dítě, které je vystaveno jeho přímému i nepřímému působení, představuje vážné ohrožení budoucího života. Děti si pak přenášejí tyto násilné modely chování z původní rodiny i do své vlastní. Pokud bude násilí přehlíženo, může vzniknout „začarovaný kruh“ ve kterém násilí nikdy neskončí.

Z teoretické části jasně vyplývá, že k odhalení násilí páchaného na dětech a správnému zásahu do situace tak, aby byla pomoc účinná, je důležitá dostatečná orientace a informovanost v této problematice, na níž byl zacílen i výzkum uskutečněný v rámci této diplomové práce.

Z výsledků výzkumu je patrný poměrně vysoký zájem o problematiku domácího násilí a zneužívání dětí, který uvedlo dvě třetiny pedagogů. Z výsledků také vyplývá, že se zájem zvyšuje úměrně s věkem učitelů. Podobné výsledky jsou i ve znalosti organizací, které se zabývají prevencí a ochranou dětských práv a pomocí obětem domácího násilí a zneužívání dětí. Znalost těchto organizací uvedly dvě třetiny učitelů, nejvíce však ve věkové skupině nad 50 let. Jako konkrétní organizace, které učitelé znají, byla nejvíce uvedena občanská sdružení Fond ohrožených dětí, Linka bezpečí a Bílý kruh bezpečí.

Předpokládala jsem, že učitelé budou z povahy svého povolání aktivní v získávání poznatků o problematice domácího násilí a zneužívání dětí. Výsledky výzkumu jsou v rozporu s mým očekáváním, protože téměř polovina učitelů přiznala, že aktivně informace k této problematice nevyhledává.

Dalším předpokladem bylo, že mladší učitelé budou v tomto ohledu více aktivní než učitelé starších generací. Výsledky výzkumu ale ukázaly opačný jev. Nejvíce aktivní jsou opět učitelé ve věkové skupině nad 50 let. Za velmi alarmující považují fakt, že více než polovina učitelů ve věkové skupině do 35 let nevyhledává žádné informace týkající se této problematiky. Jako zdroj informací je učiteli nejvíce

využíván internet a konkrétně v největší míře stránky provozované občanským sdružením Bílý kruh bezpečí a Fondu ohrožených dětí.

Výsledky výzkumu naznačují souvislost zájmu učitelů o problematiku domácího násilí a aktivního vyhledávání informací k dané problematice se schopností odhalení možného případu domácího násilí a zneužívání dětí. Učitelé, kteří uvedli, že již sami řešili konkrétní případ domácího násilí a zneužívání dětí, vykazují vyšší zájem o problematiku a také vyšší míru aktivního vyhledávání informací než učitelé, kteří dosud konkrétní případ sami neřešili.

Dalším výsledkem výzkumu je hodnocení učitelů ohledně dostatečnosti aktivity školy v oblasti prevence a odhalování domácího násilí a zneužívání dětí. I když je podle výsledků výzkumu celkové hodnocení škol poměrně pozitivní, tak musím zdůraznit, že téměř třetina učitelů hodnotila situaci ve své škole jako nedostačující. Z celkového počtu učitelů uvedla téměř polovina, že v této oblasti v jejich škole něco chybí. Podle četnosti odpovědí učitelé ve škole nejvíce postrádají školení pedagogů, materiály pro práci s dětmi o dětských právech a jejich porušování a kontakty na pomáhající organizace a krizové linky.

Z výsledků výzkumu je patrný minimální výskyt účasti pedagogů na vzdělávacích akcích zaměřených na problematiku domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv. V tomto ohledu je zde velký prostor pro další osvětu a vzdělávání v rámci prevence a zlepšení situace v této oblasti. Důležitost spatřuji v aktivitě školy jako celku. Zde si myslím, že je velmi důležité, aby škola učitele při jejich činnosti podpořila. Nízká účast na vzdělávacích akcích může mít řadu možných vysvětlení. Jedním z problémů, které mohou představovat překážku v dalším vzdělávání v rámci této oblasti, může být nedostatek financí, kterými škola disponuje. Z tohoto důvodu bych zde chtěla nastínit jedno z možných řešení. Vzhledem k tomu, že řada organizací nabízí školící a vzdělávací akce „šité“ přímo na míru, bych navrhovala odborně vyškolit pouze určitou skupinu školních pracovníků, nejlépe z řad výchovných poradců, školních metodiků, popř. školních psychologů. Tato skupina vyškolených pracovníků by mohla zajišťovat následné proškolení ostatních učitelů a vytvořit si tak vlastní systém vzdělávání. Myslím si, že by byla vhodná i spolupráce škol v rámci dané městské části. Větší zájem o vzdělávání by mohla podnítit, vedle teoretických informací, i možnost nácviků konkrétních situací. Dobrou motivací k dalšímu vzdělávání může představovat i práce s dětmi. V rámci

prevence a osvěty problematiky domácího násilí, zneužívání dětí a ochrany dětských práv by mohla být tato tematika zařazena do vyučování formou hry, např. divadelních představení a scének.

Závěrem bych chtěla říci, že pevně věřím, že výsledky mé práce budou pro školy v městské části Prahy 6 přínosem a přispějí k pozitivnímu vývoji v této oblasti.

Seznam použité a citované literatury

- BAUDIŠOVÁ, Z., ŠIMŮNKOVÁ, M. Škola může významně pomoci týranému dítěti: Pracovníci Nadace Naše dítě radí učitelské veřejnosti. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 38, s. 15-18. ISSN 0139-5718.
- BEDNÁŘOVÁ, Z. et. al. *Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. 91 s. ISBN 978-80-254-5422-0.
- BECHYŇOVÁ, V. et. al. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. 1. vyd. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, o. p. s., 2007. 236 s. ISBN 978-80-86684-47-5.
- BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998. 120 s. ISBN 80-7169-629-3.
- BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů* [online]. Verze 3.0 (2004). Aktualiz. 11. 11. 2004. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
- BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě...praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8.
- CONWAYOVÁ, H. *Domácí násilí: Příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2007. 158 s. ISBN 978-80-00-01550-7.
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
- DUŠKOVÁ, Z. a kol. *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*. Praha: Dětské krizové centrum, 2004. 103 s.
- ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 173 s. ISBN 80-7178-034-0.

- FISHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FOJTÍKOVÁ, Z. Nikdo nemá právo ubližovat druhému. *Rodina a škola*, 2002, roč. 49, č. 4, s. 10-11. ISSN 0035-7766.
- Genderová analýza českého školství* [online]. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006. Projekt prolomit vlny [cit. 2011-04-24]. Dostupné z <<http://www.proequality.cz/res/data/001/000186.pdf>>.
- GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. 101 s. ISBN 80-7021-416-3.
- HALFAROVÁ, et.al. Psychické týrání v dětství. *Psychologie dnes*, 2002, roč. 8, č. 6, s. 28-30. ISSN 1212-9607.
- HANUŠOVÁ, J. *Sexuální zneužívání*. Praha: Sdružení linka bezpečí, 2005. 35 s.
- HENDL, J. *Přehled statistických metod: Analýza a metaanalýza*. 3. přepracované vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-482-3.
- HRONOVÁ, M. et. al. *Manuál pro učitele: Škola a děti vystavené domácímu násilí*. Praha: Rosa, 2008. 47 s.
- HRONOVÁ, M. *Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím*. Praha: ROSA, 2007. 48 s.
- HRONOVÁ, M. Učitelé často neumějí v případě domácího násilí správně zareagovat. *Školství*, 2008, roč. 16, č. 36, s. 5. ISSN 1210-8316.
- HRONOVÁ, M., VAVROŇOVÁ, M. *Vliv domácího násilí na zdraví žen – obětí násilí a jejich dětí, které jsou svědky násilí v rodině: Sociologická sonda klientek o. s. ROSA a jejich dětí za rok 2010* [online]. Praha: Rosa, 2011 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z: <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Statistika_za_2010_Studie_Zdravotni_dopady_nasili__ROSA_.pdf>.
- HRUBÁ, J. Násilí v rodině a škola. *Učitelské listy*, 2006/2007, roč. 14, č. 9, s. 15-16. ISSN 1210-7786.
- KRAMULOVÁ, D. Násilí podlamuje sebevědomí a sebeúctu dětí. *Rodina a škola*, 2005, roč. 52, č. 7, s. 8-9. ISSN 0035-7766.
- KRAMULOVÁ, D. Týrání bez modřin. *Rodina a škola*, 2004, roč. 51, č. 1, s. 6-7. ISSN 0035-7766.

- LA SALA, Z. Týranému dítěti mohou pomoci učitelé i spolužáci. *Školství*, 2007, roč. 15, č. 13, s. 5. ISSN 1210-8316.
- LOVASOVÁ, L., MARX, D., HANUŠ, P. Emocionální týrání a zanedbávání dětí: O čem vypovídají data z Linky bezpečí? *Česká a slovenská hygiena*, 2005, roč. 2, č. 2, s. 46-49. ISSN 1214-6722.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakladatelství Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Týrané a zneužívané dítě. *Otec, dítě, rodina*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 1-3.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- Ministerstvo zdravotnictví České republiky. *Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky* [online]. Roč. 2008, vydáno 30. 5. 2008, částka 3 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z <http://www.mzcr.cz/dokumenty/vestnik_2035_1034_3.html>.
- MŠMT. Ministerstvo školství proti domácímu násilí. *Učitelské noviny*, 2005, roč. 108, č. 44, s. 22. ISSN 0139-5718.
- MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 131 s.
- MÜHLPACHR, P. Nová paradigmaty v diagnostice syndromu CAN. *Pedagogická orientace*, 2004, č. 1, s. 30-37. ISSN 1211-4669.
- NOVOTNÁ, V. Jak pomoci týranému, zneužívanému a zanedbávanému dítěti? *Děti a my*, 2000, roč. 30, č. 1, s. 31. ISSN 0323-1879.
- Občanské sdružení Rosa. *Výroční zpráva za rok 2008* [online]. [cit. 2011-03-20]. Dostupné z <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Vyrocka_ROSA_za_2008.pdf>.
- OUJEZSKÁ, E. Domácí násilí v rodině. *Moderní vyučování*, 2006, roč. 12, č. 6, s. 13-14. ISSN 1211-6858.
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1996. 143 s. ISBN 80-901896-5-2.
- PROKOP, M. et. al. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. Brno: Ekologický právní servis, 2000. 79 s. ISBN 80-902570-8-9.

Sborník textů k problematice domácího násilí [online]. 1. vyd. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2010. 164 s. [cit. 2011-04-25]. Dostupné z: <http://www.csspraha.cz/users_data/file/sbornik_textu_k_problematice_domaciho_nasilii.pdf>.

SEDLÁK, J. Aktivita při řešení domácího násilí. *Pedagogická orientace*, č. 1, s. 22-29. ISSN 1211-4669.

SEDLÁK, J. Pomoc učitelů obětem domácího násilí: bariéry a mýty. *Pedagogická orientace*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 92-99. ISSN 1211-4669.

SLANÝ, J. *Syndrom CAN (syndrom týraného dítěte)*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 156 s. ISBN 978-80-7368-474-4.

SPURNÝ, J., ČERVENÝ, V. *Násilí z pohledu společenských věd: Sborník příspěvků z mezinárodní konference 20. září 2007*. 1. vyd. Praha: Policejní Akademie ČR v Praze, 2007. 204 s. ISBN 978-80-7251-253-9.

STOLÁROVÁ, M. Učitelé by měli zasáhnout jako první. *Školství*, 2003, roč. 11, č. 32, s. 7.

Usnesení vlády České republiky ze dne 25. srpna 2004 č. 794 k Modelovému mezioborovému projektu k vytvoření právního rámce a metodických postupů pro zavedení interdisciplinárních týmů, spojujících zdravotní, sociální a policejní pomoc při odhalování a stíhání případů domácího násilí [online]. [cit. 2011-04-18]. Dostupné z: <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2004&08-25>.

Úmluva o právech dítěte

Úřad vlády ČR. *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009* [online]. 1. vyd. Praha: Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva, 2010. 115 s. ISBN 978-80-7440-032-2 [cit. 2011-04-18]. Dostupné z <http://icv.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2009-final-CZE_1.pdf>.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod

VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády v rámci vládní kampaně Stop násilí na dětech, 2009. 37 s. ISBN 978-80-7440-001-8.

VANÍČKOVÁ, E. *Stop tělesným trestům*. 1. vyd. Praha: Česká společnost na ochranu dětí, 2004. 11 s. ISBN 80-239-3442-2.

VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

VANÍČKOVÁ, E. a kol. *Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008 – 2018* [online]. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. 16 s. ISBN 978-80-87041-86-4 [cit. 2011-04-18]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/strategie-prevence-nasili-nadetch/Strategie-proti-nasili-na-detch_1.pdf>.

VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍKOVÁ, H. *Stručný průvodce dětskou krizovou intervencí: stres a zdraví dětí*. 2. doplněné vyd. Praha: UK v Praze, Růžová linka, 2006. 71 s. ISBN 80-239-8347-4.

VAVROŇOVÁ, M. Děti: tiší a bezbranní svědci násilí. *Zpravodaj Rosa* [online]. Praha: Rosa, 2007, č. 1 [cit. 2011-03-26]. Dostupné z <http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/Zpravodaj_0107.pdf>.

Výroční zpráva Nadace Naše dítě 2002 [online]. Praha: Nadace Naše dítě, 2003 [cit. 2011-03-26]. s. 31-34. Dostupné z <http://www.nasedite.cz/data/articles/down_262.pdf>.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., v platném znění, trestní zákon

Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

Internetové zdroje:

www.acorus.cz (Občanské sdružení Acorus)

www.bkb.cz (Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí)

www.csspraha.cz (Centrum sociálních služeb Praha)

www.detskaprava.cz (stránky projektu „Podpora dětských práv“)

www.ditekrize.cz (Dětské krizové centrum)

www.domacinasili.cz (stránky provozované občanským sdružením Bílý kruh bezpečí)

www.donalinka.cz (DONA linka)

www.fod.cz (Fond ohrožených dětí)

www.linkabezpeci.cz (Sdružení linka bezpečí)

www.mvcr.cz (Ministerstvo vnitra České republiky)

www.mzcr.cz (Ministerstvo zdravotnictví České republiky)

www.nasedite.cz (Nadace Naše dítě)

www.prevence-praha.cz (Pražské centrum primární prevence)

www.psp.cz (Parlament České republiky Poslanecká sněmovna)

www.rosa-os.cz (Občanské sdružení Rosa)

www.stopnasili.cz (stránky provozované občanským sdružením Rosa)

www.stopnasilinadetech.cz (stránky vládní kampaně „Stop násilí na dětech“)

www.viod.cz (Vzdělávací institut ochrany dětí)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Vybrané nestátní neziskové organizace zabývající se domácím násilím, zneužíváním dětí a ochranou dětských práv v České republice

Příloha č. 2 - Dotazník